

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Gustav Wijkmark

Medgärningsmannaskap

Examensarbete

20 poäng

Professor Per-Ole Träskman

Straffrätt

VT 2001

Innehåll

INNEHÅLL	2
SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Ämne	7
1.2 Syfte	7
1.3 Avgränsning	8
1.4 Material och metod	9
1.5 Disposition	9
2 MEDGÄRNINGSMANNASKAPET I ETT SVENSKT HISTORISKT PERSPEKTIV.	11
2.1 Den svenska medverkansläran före 1734 års lag.	11
2.1.1 Landskapslagarna	12
2.1.2 Kungliga brev till hovrätterna	13
2.2 Den svenska medverkansläran efter 1734 års lag.	14
2.2.1 1732 års lag	14
2.2.2 Kodifikationsstrider på 1800-talet	14
2.2.3 Strafflagen	15
3 EN ÖVERSIKTLIGT KOMPARATIV STUDIE	16
3.1 Dansk rätt	16
3.1.1 Allmänt om medverkan	16
3.1.2 Särskilt om medgärningsmannaskap	17
3.1.3 Rättspraxis	18
3.2 Norsk rätt	19
3.2.1 Allmänt om medverkan	19
3.2.2 Särskilt om medgärningsmannaskap	20
3.2.3 Rättspraxis	20
3.3 Finsk rätt	21
3.3.1 Särskilt om medgärningsmannaskap	21
3.3.2 Rättspraxis	22

3.4 Engelsk rätt	24
3.4.1 Särskilt om medgärningsmannaskapet	24
3.4.2 Rättspraxis	25
3.5 Tysk rätt	26
3.5.1 Särskilt om medgärningsmannaskapet	26
3.5.2 Rättspraxis	27
4 FÖRARBETEN OCH DOKTRIN	29
4.1 Medverkan i allmänhet	29
4.1.1 Huvudgärningen	29
4.1.2 Begreppet ”medverkande” i 23 kap. 4 § BrB	30
4.1.3 Utvidgat och krympt gärningsmannaskap	30
4.1.4 Utvidgat gärningsmannaskap	32
4.1.5 Medelbart gärningsmannaskap	32
4.1.6 Medverkansgärningen	33
4.1.6.1 Främjande utan praktiskt funktion	35
4.1.6.2 Främjande utan gärningsmannens medvetenhet vid fara	36
4.1.6.3 Främjande utan gärningsmannens medvetenhet utan fara	37
4.1.6.4 Orsakande av rättsstridig handling	37
4.1.6.5 Medverkansgärningens utsträckning i tiden	38
4.1.6.6 Perdurerande (pågående) brott	38
4.2 Medgärningsmannaskap	40
4.2.1 Bristande uppsåt till medverkansgärningen	41
4.2.2 Gemensamt uppsåt	41
4.2.3 Åklagarens gärningsbeskrivning	42
4.2.4 Passiv medverkan blir medgärningsmannaskap	43
4.2.5 Medgärningsmannaskap utan samråd	44
4.2.6 Omfördelning av de medverkandes roller	44
4.2.7 Den enskildes skuld	46
5 PRAXIS	48
5.1 Raggarbilen	48
5.1.1 Uppsåtet	49
5.2 Mobiltelefonrån	50
Rån i omklädningsrummet	50
5.2.1 Uppsåtet	52
Rån på cykelparkeringen	53
5.2.2 Uppsåtet	54
Rån och fullt gärningsmannaskap	55
5.2.3 Uppsåtet	56
5.3 Mordbrand	56
5.3.1 Uppsåtet	57
5.3.1.1 Avsaknaden av individuella bedömningar	59
6 AVSLUTANDE SYNPUNKTER	60
BILAGA A	62
FÖRBEREDELSE TILL BROTT M.M. PROP. 2000/01:85	63

6. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	64
6.1 Litteratur	64
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	66

Sammanfattning

Om nu I haven tårar, varen redo
Att gjuta de. I kännen allesamman
Den manteln här. Ännu jag minns rätt väl
Den första gången Caesar tog den på sig.
Det var en sommarafton i hans tält
Den dagen som han nervierna slog.
Se, här flög Cassius dolk igenom den!
Se, vilket hål den ilskne Casca gjorde!
Här gick hans älskling Brutus dolkstöt fram.
Och då han drog sitt mordjärn ut igen,
Märk, huru Caesars hjärtblod följde efter
Liksom det flugit utom dörrn att se,
Om även Brutus knackade så omilt,
Ty, Brutus, vet ni ju, var Caesars ängel.
O gudar, dömen om hur innerligt
Caesar höll Brutus kär! *Den* stöten var
Den grymmaste av alla, ty när Caesar
Såg Brutus stöta till, blev han förkrossad
Av en otacksamhet, långt starkare
Än mördarns arm. Då brast hans hjältehjärta,
Och svepande sitt anlet i sin mantel,
Tätt vid grundvalen till Pompejus bildstod,
Som strömmade av blod, föll store Caesar.
O, vilket fall var icke *det*, I landsmän!
Där föllo ni och jag, vi föllo alla,
Och mördarskaran jubilerade.
Ack ja, I gråten! Och jag ser I kännen
Medömkans kraft. O, vilka milda droppar!
Ni goda själar! Vad? I gråten nu,
När blott I sen vår Caesars *mantel* sårad?
Se här! (*Avhöljer liket*)
Här är han själv, av nidingshänder sargad!

Ur Shakespeare, Julius Caesar. Översättning av Carl August Hagberg.

Caesar mördas av senatorerna, men det går troligtvis inte att utröna vem av dem om någon som utdelade det dödande hugget. Varje senators handling sedd isolerad kanske inte alls skulle leda till Caesars död utan bara ge honom svåra skador. Det kan bli svårt att döma någon av dem för fullbordat mord eftersom kanske inte någon av dem har uppfyllt rekvisiten för mord.

Denna uppsats behandlar hur medgärningsmannaskapet har sett ut i den svenska rätten, hur det ser ut nu samt hur det ser ut i andra länder. Medgärningsmannaskapet används när flera personer tillsammans har utfört ett brott. I det typiska fallet när ett brott begås är det alltid bara en gärningsman, en person som begår brottet och uppfyller de rekvisit som anges för det i lagen. När det är fråga om medgärningsmannaskap är situationen den att flera personer tillsammans har utfört ett brott och det är då inte nödvändigt att de var och en uppfyller alla de rekvisit som anges för brottet. Istället kan de olika personerna uppfylla olika rekvisit i brottet och tillsammans dömas för det gemensamt utförda brottet.

Medgärningsmannaskap har i praktiken alltid funnits men hur det behandlats av rättsväsendet har varierat. I den äldre svenska rätten med landskapslagarna fanns naturligtvis inte medgärningsmannaskapet som vi känner det idag, men situationerna som klassas som medgärningsmannaskap är tidlösa och dåtidens rättslärda stod inför samma utmaning som nutidens. På tinget löstes konflikterna med kasuistiska lagar som rättesnöre. I det ssamhälle som rådde innan statens makt stärktes var ätterna av stor betydelse. En ätt hölls ansvarig för vad en gärningsman från den ätten hade gjort. När kristendomen slog igenom och statsmakten blev starkare ändrades lagarna. Ätten hölls inte längre ansvarig, istället delades de medverkande upp i olika kategorier beroende på vilken roll de spelat vid mordet.

I slutet av 1600-talet förändrades rättsläget genom kungliga brev till hovrätterna där det fastslogs att de medverkande kunde straffas som gärningsmannen om deras bidrag till brottet hade varit av avgörande

betydelse. Straffboten skulle heller inte betalas gemensamt utan var och en av de medverkande skulle var för sig betala en full bot.

Med 1734 års lag kodifierades den praxis som redan fanns vid hovrätterna. Den som bjöd, lejde, hjälpte eller rådde någon till ett brott så att brottet skedde straffades lika med den som gjorde gärningen.

På 1800-talet fördes en kodifikationsstrid i Sverige. 1844 lades ett förslag till Straffbalk. I förslaget utgick man från att vid fleras delaktighet i ett brott skulle endast gärningsmannen vara straffbar enligt det enskilda straffbudet. För att de övriga som endast var delaktiga skulle kunna straffas var det därför nödvändigt att kriminalisera även delaktighet. Medgärningsmannaskap som vi känner det idag var det dock inte. Det dröjde till 1864 innan förslaget blev lagstiftning.

I Strafflagen straffades den som uppsåtligen med råd eller dåd bidrog till gärningen som gärningsman. Delaktighet i övrigt straffades endast i begränsad omfattning. Det var därför av stor vikt vem som var gärningsman eller delaktig.

Den nu rådande medverkansläran har som grundtanke att varje medverkande i ett brott är självständigt ansvarig för sin del i gärningen.

Medverkansbestämmelsen innebär en möjlighet till utvidgning av gärningsmannansansvaret beträffande vissa brott på så sätt att ansvar kan drabba en medverkande. Detta kan ske även om han i strikt mening inte själv uppfyller förutsättningarna för ansvar enligt ett straffbud. Flera medverkande personer kan dömas som gärningsmän även om det inte kan utredas att var och en av dem självständigt uppfyller alla brottsrekvisit. De

medverkande skall ha handlat tillsammans och i samråd och det skall framstå som naturligt att betrakta dem som gärningsmän.¹

För att han skall kunna hållas ansvarig måste han ha spelat en så aktiv roll vid genomförandet av brottet att det är naturligt att betrakta honom som gärningsman. Detta kan man utläsa av 23 kapitlet 4 § första stycket där det talas om den som inte är att anse som gärningsman.

Även idag kan medelbart gärningsmannaskap komma ifråga om en anstiftare anstiftat någon som i det närmaste varit ett viljelöst offer i hans händer.²

Gärningsman i strikt mening är endast den som har utfört den straffbara gärningen. Anstiftare är den som har förmått någon annan att utföra gärningen och medhjälpare är den som har främjat gärningen med råd eller dåd. Termen medverkande, som förekommer ofta i den här uppsatsen, omfattar alla dessa tre kategorier, även gärningsmannen.³

---

¹ Kommentar till Brottsbalken, s. 628

² Kommentar till Brottsbalken II, s. 627

³ Kommentar till Brottsbalken II, s. 627

Förord

Min tid som student vid juridiska fakulteten har sträckt sig över fem år. Det har varit en lång tid och också den bästa tid jag haft. Det har varit roligt att läsa juridik och det har varit roligt att vara student. Det tog längre tid än jag trodde att skriva mitt examensarbete, men det var en lärorik tid.

Jag vill tacka mina föräldrar som har stött mig och gett mig uppmuntran. Även Agneta och hennes konstruktiva kritik var till stor nytta. Alla som ständigt frågat om jag inte var klar snart förtjänar också ett stort tack; jag arbetar bäst under press.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
DSL	Danska strafflagen
FSL	Finska Strafflagen
HD	Högsta Domstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RH	Hovrättsdomar
StGB	Strafgesetzbuch
SL	Strafflagen
SOU	Statens Offentliga Utredningar

1 INLEDNING

1.1 Ämne

Denna uppsats handlar om medgärningsmannaskapet, vad det är och vad det inte är, hur det ser ut och hur det har sett ut i Sverige samt hur det ser ut i andra länder. Lagrummet för medgärningsmannaskapet finns i BrB 23 kap. 4 §. Det är ett mellanting mellan medverkan och fullt gärningsmannaskap. Många av de fall där medgärningsmannaskap är aktuellt har blivit uppmärksammade i media och det finns ett behov av att förklara vad det innebär. Det är inte så vanligt att formella frågor i straffrätt avhandlas i medierna men i fallet med medgärningsmannaskap har det ändå funnits ett visst intresse eftersom de brott som ofta begås i medgärningsmannaskap är uppseendeväckande.

Medgärningsmannaskapet innebär att man kan döma en person som gärningsman för en gärning som han i praktiken inte har gjort, men som han i princip har stöttat. Hur det fungerar kommer att förklaras i uppsatsen, men det faktum att man kan döma någon för något han i praktisk handling inte har gjort utan endast haft uppsåt till är intressant. Från rättssäkerhetssynpunkt ställer det stora krav på noggrannhet. Ämnet är därför inte bara iögonfallande från en allmän synpunkt utan även från en juridisk.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att på ett pedagogiskt sätt belysa vad medgärningsmannaskapet är för något. Jag har många gånger under min tid som jurisstuderande retat mig på författare som uttrycker sig onödigt komplicerat. Juridik är ibland svårt och jag tycker att det är viktigt att allt

man skriver är så lättförståeligt som möjligt. Det är bara ett fåtal av oss jurisstuderande som kommer att skriva juridik för jurister, resten av oss kommer att bli anlitade av allmänheten på ena eller andra sättet. Det är ett grundläggande krav tycker jag att uttrycka sig så enkelt som möjligt så att klienten inte behöver tveka eller lägga onödig tid på att förstå vad som avses. Jag har haft ambitionen att vara tydlig, det återstår för läsaren att bedöma om jag har lyckats.

1.3 Avgränsning

Detta är en uppsats som skall ge en inblick i hur medgärningsmannaskapet fungerar. För att förklara vad medgärningsmannaskapet är för något måste det också finnas en förklaring till vad det inte är. Medgärningsmannaskap är en slags medverkan, en del av ett större sammanhang. Det har inte varit möjligt att enbart skriva om medgärningsmannaskapet utan jag har även varit tvungen att redogöra för medverkansläran. Det är dock inte uppsatsens fokus utan endast något som har varit nödvändigt för att belysa huvudfrågan.

I den del av uppsatsen som behandlar utländska rättssystem för medgärningsmannaskap har jag valt våra grannländer samt Tyskland och Storbritannien. Jag vill inte i någon större utsträckning gå in på deras rättssystem utan endast redovisa överskådligt hur medgärningsmannaskapet har lösts i dessa länder. Perspektivet kan förhoppningsvis bidra till en större förståelse för den svenska rätten.

I avsnittet om praxis har jag valt ett fåtal rättsfall. Det första av dem är ett äldre fall från 1980-talet, de andra är från 1990-talet. Jag har valt dem för att

kunna visa vad medgärningsmannaskapet är för något, för att de illustrerar vad som har behandlats tidigare i uppsatsen.

1.4 Material och metod

Jag har gått igenom många rättsfall för att hitta de som på ett pedagogiskt sätt kan beskriva hur medgärningsmannaskapet fungerar i praktiken. Jag har också gått igenom den doktrin som finns på området. Problemet här, om man vill kalla det ett problem, är att det egentligen bara finns två auktoriteter; Strahl och Jareborg. Dessa är dessutom tämligen eniga om hur rätten skall uttolkas även om deras terminologi skiljer sig åt. Det skulle ha varit roligt att kunna hitta en rejäl akademisk konflikt med konkurrerande skolor, men sådan tur har jag inte haft. Jag har läst vad Strahl har att säga om medgärningsmannaskapet, men jag har inte upplevt det som nödvändigt att referera hans ståndpunkt eftersom Jareborg har samma.

1.5 Disposition

Uppsatsen inleds med en redogörelse för hur medgärningsmannaskapet och närbesläktade rättsfenomen har sett ut i den svenska historien. Flera personer har alltid begått brott tillsammans och hur detta har lösts av rättstillämpningen avhandlas i det kapitlet.

För att göra kapitlet om utländsk rätt mer översiktlig har jag valt att i möjligaste mån standardisera rubrikerna i det. Kapitlet är till för att dra paralleller till den svenska rätten och jag har tillåtit mig att förenkla språkbruket för att göra det mer pedagogiskt.

Därpå följer kapitlet om förarbeten och doktrin. Eftersom de bägge områdena överensstämmer så är de sammanförda i samma kapitel. Det

inleds med en beskrivning av vad medverkan är för att sen gå över till medgärningsmannaskapet.

Även kapitlet om praxis har jag försökt standardisera så att det finns en mall att följa.

2 Medgärningsmannaskapet i ett svenskt historiskt perspektiv.

Grundtanken i den äldre rätten var att varje person endast var ansvarig för sig själv och att endast en person kunde ställas till ansvar för ett brott. Det fanns dock undantag. Särskilt vid förräderi och andra liknande brott mot staten fanns det ett intresse från lagstiftaren att reglera fleras deltagande i brott. Det var den person som var närmast den brottsliga effekten som hölls ansvarig för brottet. Andra som hade deltagit i det brottsliga händelseförloppet fick lägre straff eller kunde till och med gå fria. I ett fall från 1700-talet fick detta absurda konsekvenser då de två personer som var mest ansvariga för ett dråp fick slå tärning om vem av dem som skulle avrättas för brottet.⁴

2.1 Den svenska medverkansläran före 1734 års lag.

Även om det kan synas primitivt för oss idag finns det en möjlig och civiliserad förklaring till motviljan att hålla flera personer ansvariga för ett brott. Det fanns en grundtanke inom den nyligen introducerade kristendomen att endast den person som faktiskt hade begått den brottsliga gärningen skulle hållas ansvarig för den. Ordningen innan kristendomen slog igenom på medeltiden var att hela gärningsmannens ätt hölls ansvarig. Denna kollektiva skuld var den lösning som fungerade bäst under den tidsperiod med svag statsmakt då den tillämpades. Denna ordning gjorde dock blodshämnderna vanliga, något som kyrkan och även staten, vars makt blev större och mer centraliserad, ville förhindra.

---

⁴ SOU 1996:185, bilaga, s.133

I den äldre götatalagen (1280-tal) gjordes en åtskillnad mellan vad som kallades ”sannbanemannen”, ”hållbanemannen” och ”närvaromän”. Sannbanemannen var den huvudansvarige, den som hade utfört själva gärningen. Hållbanemannen var den person som höll i offret. Närvaromännen var de personer som hade varit närvarande på brottsplatsen och som hade stött sannbane- och hållbanemännen i deras uppsåt genom att visa vrede eller fiendskap mot offret. De hade dock inte gett råd eller handlat så att de hjälpt till med själva gärningen. Neutrala vittnen var inte närvaromän.^{5 6}

Det fanns också något som kallades för rådbanemän. Med rådbanemän menades personer som hade gett sådana råd till gärningsmannen att han fick anledning till dråpet. Rådbanemän kunde straffas även om de inte hade varit närvarande när brottet skedde.⁷

2.1.1 Landskapslagarna

Landskapslagarna gav målsäganden frihet att välja en sannbaneman och en hållbaneman av de personer som varit närvarande vid dråpet. Även den som varit rådbaneman kunde då åtalas. Det strängaste straffet fick sannbanemannen. Rådbanemannens och hållbanemannens brott ansågs inte lika allvarliga. Stadslagen var inte lika begränsande, fler personer än de tre i landslagen kunde hållas ansvariga och rangordningen av straffen, med sannbanemannen först, mellan de olika kategorierna fanns inte. Rangordningen där sannbanemannen ansågs ha mer ansvar än rådbanemannen avskaffades dock tidigt, till förmån för en ordning där rådbanemannen, anstiftaren, hade samma ansvar som gärningsmannen. I yngre Västgötatalagen fanns en bestämmelse om att den som betalade någon annan för att döda någon var ansvarig för brottet som om han själv utfört

---

⁵ Historiska rättskällor, s. 46

⁶ SOU 1996:185, bilaga, s. 133

⁷ SOU 1996:185, bilaga, s. 134

det. I landslagens edsöresbalk infördes ett allmänt stadgande om att samma ansvar skulle utkrävas vid anstiftan som vid gärningsmannaskap.⁸

Stadgandet hade följande lydelse.

Den som bjuder en annan att slå, dräpa eller göra någon ogärning mot en annan eller lejer honom därtill, han skall lida samma straff som om han själv gjort det.⁹

2.1.2 Kungliga brev till hovrätterna

Två kungliga brev år 1698 till hovrätterna fick en stor betydelse för utvecklingen av medverkansansvaret.

Det första brevet behandlar de olika kategorierna av delaktighet och vilket straff som bör utmätas för dessa. Det framhålls att det inte finns reglerat i lag vilken påföljd som skall påföras den som anstiftar annan till brott eller på annat sätt orsakar brott eller som känt till att ett brott begåtts men skyddat brottslingen. Kungen bestämmer i brevet att den som har lämnat råd, hjälpt till med eller anstiftat en gärning, oavsett brottet, bör få samma påföljd som gärningsmannen om det har haft en avgörande betydelse för brottets utförande. Den som har varit vållande till brottet i mindre grad skulle dock straffas mildare.¹⁰

Det andra brevet var ämnat att motverka en praxis hos hovrätterna som gick ut på att ju fler som var delaktiga i en stöld desto mindre behövde var och en betala i bot i förhållande till det stulnas värde. De som uppsåtligen stal något tillsammans skulle istället var och en straffas efter stöldens hela värde.

---

⁸ SOU 1996:185, bilaga, s. 134

⁹ SOU 1996:185, bilaga, s. 134

¹⁰ SOU 1996:185, bilaga, s. 134

Försvårande omständigheter som att vara anförare eller anstiftare skulle ge ett högre straff, medan förmildrande omständigheter, som gruppträck, skulle lindra straffet.¹¹

2.2 Den svenska medverkansläran efter 1734 års lag.

2.2.1 1732 års lag

Missgärningsbalken i 1734 års lag innehöll i sitt sista kapitel bestämmelser om delaktighet i brott. Den som bjöd, lejde, hjälpte eller rådde någon till ett brott så att brottet skedde straffades lika med den som gjorde gärningen.¹²

2.2.2 Kodifikationsstrider på 1800-talet

1844 lades ett förslag till Straffbalk. I förslaget utgick man från att vid fleras delaktighet i ett brott skulle endast gärningsmannen vara straffbar enligt det enskilda straffbudet. För att de övriga som endast var delaktiga skulle kunna straffas var det därför nödvändigt att kriminalisera även delaktighet.¹³

Under kodifikationsstriderna på 1800-talet gjordes flera förslag till ny strafflag. I dessa fanns det mer ingående regler för delaktighetsansvar. Förslagen utgick från att endast gärningsmannen vore straffbar enligt bestämmelserna i det aktuella straffbudet. För att någon annan medverkande skulle kunna fällas ansågs det nödvändigt att kriminalisera delaktighet. När strafflagen antogs 1864 kriminaliserades också delaktighet i enlighet med förslaget. Vid tiden för strafflagens antagande var det även i utländsk doktrin den rådande uppfattningen att den delaktige i brottet inte hade gjort

---

¹¹ SOU 1996:185, bilaga, s. 135

¹² straffrättskommitténs betänkande, SOU 1944:69, s. 85

¹³ straffrättskommitténs betänkande, SOU 1944:69, s. 85

ett självständigt brott, utan endast genom förmedling av gärningsmannen. Denna uppfattning återspeglades också i strafflagen.¹⁴

Före 1949 fanns det inte medgärningsmannaskap som vi nu känner det. Istället dömdes för delaktighet i annans brott. Det krävdes att någon annan hade gjort sig skyldig till brott för att ansvar för delaktighet skulle kunna utkrävas. Detta kallades medelbart gärningsmannaskap. Kravet på att ett brott hade begåtts innebar att existensen av en straffbar gärningsman var nödvändig. I de fall där en sådan saknades på grund av sinnessjukdomen eller låg ålder kunde alltså inte den som anstiftat gärningsmannen fällas för delaktighet. Genom att döma anstiftaren som gärningsman i medelbart gärningsmannaskap kunde man dock få honom fälld till ansvar.¹⁵

2.2.3 Strafflagen

Anstiftare straffades i SL som om han själv hade varit gärningsman. Den som uppsåtligen vid brottets utförande med råd eller dåd bidrog till att gärningen skedde straffades även han som om han vore gärningsman. På grund av den begränsade omfattning i vilken medverkan till brott bestraffades som delaktighet var det en viktig fråga om en handling skulle uppfattas som gärningsmannaskap eller som enbart delaktighet.¹⁶

Den medverkanslära som tillämpas i Sverige idag har som grundtanke att varje medverkande är självständigt ansvarig för sin del i den brottsliga gärningen. Denna grundtanke kommer från 1948 års strafflagsreform. Den har endast ändrats redaktionellt sedan dess.

---

¹⁴ straffrättskommitténs betänkande, SOU 1944:69, s. 85

¹⁵ Kommentar till Brottsbalken II, s. 627

¹⁶ straffrättskommitténs betänkande, SOU 1944:69, s. 86

3 En översiktligt komparativ studie

3.1 Dansk rätt

§ 23 Den for en lovovertraedelse givne straffebestemmelse omfatter alle, der ved tilskyndelse, råd eller dåd har medvirket til gerningen. Straffen kan nedsættes for den, der kun har villet yde en mindre vaesentlig bistand eller styrke et allerede fattet forsaet, samt når forbrydelsen ikke er fuldbyrdet eller en tilsigtet medvirken er mislykkedes.¹⁷

3.1.1 Allmänt om medverkan

Den danska rätten bygger på en negativ medverkanslära där man formellt sett inte gör någon skillnad mellan gärningsmän och andra medverkande.

I 23 § DSL utvidgas de enskilda straffbuden till att gälla samtliga som har medverkat i en gärning. Det finns ingen begränsning som undantar bagatellartade förseelser från det straffbara området, det regleras istället vid påföljdsbestämningen. I teorin blir den enda gränsdragningen av betydelse den mellan straffbar medverkan och sådan medverkan som inte föranleder något ansvar alls.

Medverkan kan vara fysisk och innefattar då allt praktiskt bistånd, och psykisk vilket innebär att den påverkar någon annan till att utföra en straffbar handling. Det kan vara svårt att avgöra när en psykisk medverkan har skett. Som exempel nämns i litteraturen juristen som ger upplysningar

---

¹⁷ Det danska ä:et kan jag inte skriva på mitt tangentbord, så jag ersätter det med "ae".

om hur man slipper undan skatt, men som inte får föreslå straffbara handlingar.¹⁸

I dansk rätt är försök till gärningar som bara har böter som påföljd inte straffbara. Straffansvaret för medverkan omfattar dock i princip alla straffbara handlingar. Straffet kan nedsättas om det praktiska biståndet, den fysiska medverkan, är av rent underordnad betydelse. Det kan också nedsättas för den som endast har stärkt ett redan starkt uppsåt.

3.1.2 Särskilt om medgärningsmannaskap

Det avgörande i objektivet hänseende är om någon tillsammans med andra deltar i ett händelseförlopp som är avsett att leda till ett fullbordat brott. Om det faktiska händelseförloppet leder fram till ett fullbordat brott döms alla som har deltagit i detta om de har uppsåt för brottet. Det finns inget krav på att varje deltagares handlande skall vara en nödvändig förutsättning för att brottet skall kunna genomföras. Något kausalitetskrav ställs inte upp i dansk rätt. Det spelar alltså ingen roll om medverkansgärningen utförs så klumpigt så att den försvårar brottets genomförande.¹⁹

Vid gängbrottslighet är det i Danmark i princip krav på att det utreds vad var och en gjort. Om det inte går att utreda vad var och en gjort men att de har varit närvarande kan ansvar ändå utkrävas om det fanns ett föregående avtal. Även en gemensam insikt om att gärningen är en förutsättning för att nå det gemensamma målet medför ansvar. I sådana fall kan medverkansuppsåtet ha formen av dolus eventualis om den medverkande kan ha antagits ha accepterat det händelseförlopp som möjligen kunde inträffa.²⁰

---

¹⁸ Det strafferetlige ansvar, s. 168

¹⁹ Det strafferetlige ansvar, s. 168

²⁰ SOU 1996:185, s. 141

För att en medverkansgärning skall vara straffbar måste den ha företagits före eller senast i samband med huvudgärningens avslutande. Efterföljande medverkan omfattas inte av DSL § 23 utan det regleras av särskilda straffbestämmelser, som häleri eller skyddande av brottsling.²¹

3.1.3 Rättspraxis

I den rättspraxis som finns framgår det att medverkansområdet är stort. I ett fall väntade tre ungdomar utanför ett hus medan deras kamrater gick in för att utföra en misshandel. De dömdes för medverkan till misshandel och hemfridsbrott. Rätten ansåg att det fanns en tyst överenskommelse om att brottet skulle begås.²²

Ett annat fall handlar om allmänfarlig vårdslöshet. Några personer hade gjort upp en eld inne i en släpvagn. De tilltalade hade varit närvarande men varken uppmuntrat eller förhindrat eldens anläggande. När rökutvecklingen hade tilltagit hade de lämnat vagnen, för att senare återvända och försöka släcka den men misslyckats. Brandkår hade tillkallats. Det saknades en föregående överenskommelse om brandens anläggande och de tilltalade hade inte deltagit i de praktiska momenten. De friades från medverkansansvar.²³

I ett tredje fall hade en person i ett ungdomsgäng fällt en kommentar om en förbipasserande cyklists jacka. Jackan markerade en viss gängtillhörighet som inte kunde tolereras. Personen följdes efter av samtliga tilltalade och misshandlades. Det var inte utrett vilka som utdelade vilka slag, eller om några inte slog alls. Rätten gjorde bedömningen att det måste ha varit

---

²¹ SOU 1996:185, s. 140

²² SOU 1996:185, s. 143

²³ SOU 1996:185, s. 144

uppenbart för alla tilltalade att personen skulle misshandlas. De tilltalade hölls därmed ansvariga för misshandeln.²⁴

3.2 Norsk rätt

3.2.1 Allmänt om medverkan

Medverkansbegreppet i norsk rätt avser en gärning som inte uppfyller brottsbeskrivningen i det aktuella straffbudet. Varje straffbud riktar in sig på en enskild gärningsman, men i de fall där även medverkan har ansetts böra vara straffbart har detta angetts specifikt. Det saknas en sådan generell bestämmelse om medverkan som den svenska rätten har. Svaret på om medverkan är straffbart i det enskilda fallet får alltså sökas i det enskilda straffbudet, medverkan är bara straffbart om det särskilt föreskrivs. Detta särskiljer den norska rätten från de flesta andra rättsordningar. I de flesta andra rättssystem brukar medverkan regleras i en speciell, allmän bestämmelse.^{25 26}

Det finns fyra olika typer av straffbud med medverkan.

Straffbud som uttryckligen föreskriver att medverkan till brottet är straffbart förekommer vid de flesta allvarliga brott. Då omfattas inte enbart den som utför själva huvudgärningen, utan även de som på ett eller annat sätt har medverkat. Det saknar betydelse om medverkan har varit av fysisk eller psykisk art, liksom om det har skett innan eller i samband med huvudgärningen. Straffsatsen är nästan alltid samma för medverkansgärningen som för huvudgärningen. Det finns inget behov av att dra en skarp gräns mellan de två.²⁷

---

²⁴ SOU 1996:185, s. 145

²⁵ SOU 1996:185, s. 149

²⁶ Alminnelig Strafferett, s. 289

²⁷ Alminnelig Strafferett, s. 290

De övriga tre är de straffbud som nämner bara vissa former av medverkan, straffbud där medverkan har konstruerats som ett särskilt brott samt straffbud där medverkan inte alls nämns.²⁸

3.2.2 Särskilt om medgärningsmannaskap

Frågan i det enskilda fallet om den medverkan som har skett är straffbar beror naturligtvis på tolkningen av straffbudet. Från straffbud till straffbud varierar det vilken grad av praktisk medverkan som skall medföra ansvar för huvudgärningen. Det finns t.ex. en paragraf om den som under slagsmål griper till kniv. I detta fall är det inte medverkan att uppmana någon att använda kniv. På andra ställen i lagen är medverkansansvaret mer generellt.

Det krävs inte att medverkansgärningen var nödvändig för brottets genomförande. Något kausalitetskrav finns inte heller i norsk rätt.²⁹ Vad den medverkande har företagit måste dock ha någon slags funktion i förhållande till genomförandet av huvudgärningen. Även en tidigare överenskommelse om att begå brott kan grunda ansvar för medverkan genom passivitet. Det kan vara svårt att avgöra om en person har gjort sig skyldig till medverkan eller inte. Det gäller särskilt i situationer där han har varit närvarande på brottsplatsen utan att göra något. Ren passivitet är inte tillräckligt för att medföra ansvar, oftast måste det finnas en positiv påverkan.³⁰

3.2.3 Rättspraxis

I rättspraxis blir det lättare att se paralleller till det svenska medgärningsmannaskapet, eftersom resultatet blir samma. I ett fall hade en man under kriget deltagit i en exekutionspatrull som avrättat motståndsmän.

---

²⁸ SOU 1996:185, s. 149

²⁹ SOU 1996:185, s. 150

³⁰ Alminnelig Strafferett, s. 290

Mannens gevär hade inte varit laddat. Han dömdes ändå för medverkan till dråp då han styrkt de andra i deras uppsåt att döda. I ett annat hade en ett polisbefäl sett på när en underordnad polis utförde en misshandel. Polisbefälet dömdes för medverkan. Ett fall med motsatt utgång handlade om en man vars hustru hade sålt hembränt i deras hem. Han hölls inte ansvarig som medverkande, trots att hans underlåtenhet möjligen skulle kunna tolkas som ett godkännande av verksamheten.³¹

I praxis har även den som rott en båt åt den som tjuvfiskat ansetts som medverkande, även den som lånar ut sin bil till någon som inte kan framföra den på ett säkert sätt har ansetts som medverkande till vållande till annans död. Vidkun Quisling dömdes för oaktsamt dråp då han hade medverkat till att sända norska judar till Tyskland, där många av dem dog.³²

3.3 Finsk rätt

3.3.1 Särskilt om medgärningsmannaskap

I 5 kap. 1 § FSL finns en bestämmelse om medgärningsmannaskap.³³ I den görs en åtskillnad mot det vanliga gärningsmannaskapet då det saknar en gemenskap i utförandet. Utgångspunkten i det finska medgärningsmannaskapet är att gemenskap i utförandet skapar medgärningsmannaskap.³⁴

För att det skall kunna vara fråga om medgärningsmannaskap måste det finnas ett gemensamt utförande av de deltagande. Medgärningsmannaskapet är därför tillämbart endast på uppsåtliga brott, det går inte att ha uppsåt till

---

³¹ SOU 1996:185, s. 150f

³² Alminnelig Strafferett, s. 294 f

³³ ”Hafva två eller flere gemensamt utfört brott; skall en hvar straffas såsom gärningsman.”

³⁴ Allmän Straffrätt, En introduktion, s. 253

en gemensam brottslig gärning om det inte finns ett samförstånd om att denna brottsliga gärning skall utföras. Detta samförstånd kan vara uttalat eller underförstått genom konkludent handlande.³⁵

Den som utfört själva den brottsliga handlingen kan självklart anses som gärningsman, men medgärningsmannaskapet utsträcker ansvaret även till de som inte uppfyller rekvisiten i det ursprungliga straffbudet. Bedömningen av om de övriga medverkandes ansvar skall anses vara sådant att de kan hållas ansvariga som medgärningsmän görs utifrån en slags helhetsbedömning av situationen. En prövning görs för att avgöra vikten av de medverkandes insatser för att nå det överenskomna målet. De medverkandes handlingar måste vara av tillräcklig betydelse för brottets förverkligande för att medgärningsmannaskap skall anses vara aktuellt. En prövning av den materiella vikten av de inblandades insatser för det uppnådda målet görs. Något kausalitetskrav finns det dock inte.³⁶

3.3.2 Rättspraxis

I rättspraxis har ansvar för medgärningsmannaskap dömts när en person har tillgripit en nyckel till en byggnads ytterdörr, planerat ett inbrott tillsammans med två andra personer och kört dem till brottsplatsen. På brottsplatsen väntade han på dem och körde dem därifrån med stöldgodset.³⁷

I ett liknande fall var det fråga om ett rån och den aktuella personen, som hade varit med om att planera rånet, väntade utanför med flyktbilen. Även han dömdes till ansvar för medgärningsmannaskap.³⁸ I dessa fall utgjorde den åtalades gärningar centrala delar i brottets utförande, även om själva rekvisiten i de aktuella brotten utfördes av andra.

---

³⁵ Allmän Straffrätt, En introduktion, s. 255

³⁶ Allmän Straffrätt, En introduktion, s. 258

³⁷ HD 1974 II 82 enligt Allmän Straffrätt, En introduktion, s. 258

³⁸ HD 1975 II 40 enligt Allmän Straffrätt, En introduktion, s. 259

I ett mer tveksamt fall hade A och hans kompis B tillsammans beslutat att beställa en taxi och rånmörda chauffören. De hade tillsammans diskuterat platsen där rånmordet skulle ske. B sa till chauffören att stanna bilen varpå B dödade honom. Tillsammans tillgrep de därefter bilen med A som förare och tog chaufförens pengar.³⁹

Utgående från kausalitetsläran kan man inte hävda att A orsakade offrets död, men även om A:s handlande inte på samma sätt som i de föregående fallen var lika avgörande för händelseutvecklingen var det enligt majoriteten (röstsiffrorna var 4-1) inte omöjligt att anse att A:s roll var av sådan vikt att han ändå kunde dömas som medgärningsman. Rättsfallet är ett gränsfall och kanske missbedömde HD vikten av A:s handlingar för förverkligandet av den gemensamma planen. Det avgörande verkar ha varit att han var med om att beställa taxin och var närvarande vid utförandet av mordet. Det framhålls dock att fallet inte på något sätt gör samförståndet till det enda krav som skall uppfyllas för att den som inte gjort någon direkt verkställighetshandling skall kunna dömas som gärningsman.⁴⁰

Jag skall referera ytterligare ett fall. Det liknar det föregående men i detta saknas det en föregående planering av den utförda gärningen.

A och B hade gått till en gammal man för att kräva pengar av denna. När han inte hade några slog A till honom med knytnäven. När han föll omkull sparkade A honom i huvudet och B tog strypgrepp på mannen. Samtidigt gick A för att leta efter pengar i huset. När han efter en liten stund kom tillbaka höll B fortfarande på att strypa mannen vilket A inte kunde undgå att märka. Han fortsatte trots denna observation brottet. Eftersom A inte kunde undgå att märka att det brott som han och B hade påbörjat kunde leda till den gamle mannens död och han trots detta hade fortsatt brottets

---

³⁹ HD 1988:42 enligt Allmän Straffrätt, En introduktion, s. 260

⁴⁰ Allmän Straffrätt, En introduktion, s. 260

utförande och förhållit sig åtminstone likgiltig till huruvida mannen skulle dö eller ej ansågs han i samråd med B ha dödat mannen.⁴¹

I ett sista fall som sägs ligga på gränsen till medgärningsmannaskap men där det istället blev anstiftan var det en maka A som tillsammans med en annan person B planerat att döda A:s make. A underrättade B om när det var ett lämpligt tillfälle och B dödade maken utan att A deltog i själva gärningen. A ansågs ha förmått B att efter moget övervägande döda maken och dömdes för anstiftan till mord.⁴²

3.4 Engelsk rätt

3.4.1 Särskilt om medgärningsmannaskapet

I engelsk rätt skiljer man mellan ”principals”, gärningsmän, och ”accomplices”, medverkande. I den engelska rätten finns det även medgärningsmannaskap, och detta kallas ”co-principals”. Medgärningsmannaskapet används ibland när flera personer begår brott tillsammans i samförstånd. Det krävs då att varje gärningsman utför något av de rekvisit som beskrivs i straffbudet och att de tillsammans utför samtliga rekvisit. Samförståndet har tidigare varit viktigt, och när en medverkande har gått utöver ramarna för den ursprungliga brottsplanen har de övriga inte hållits ansvariga för dennes gärningar.⁴³

I den engelska juridiska litteraturen har medverkansläran som den tillämpats utsatts för hård kritik. Den har ansetts vara oklar och motstridig. De två grundläggande principerna ger att medverkansansvaret är kopplat till gärningsmannens uppsåt. Den medverkande måste i princip ha ”intention” eller ”knowledge” om gärningsmannens brott, men detta har i rättspraxis försetts med flera undantag. Den nedre gränsen för ”abetting and aiding”,

---

⁴¹ HD 1986 II 70 enligt Allmän Straffrätt, En introduktion, s. 261

⁴² HD 1983 II 61, SOU 1996:185 (4 Utländsk rätt, 4.3 Finland s 4)

d.v.s. uppmuntran till brottet följd av en medhjälpsgärning, är oklar och vidsträckt. Domstolarna har också utvidgat medverkansläran till att även gälla avvikelser från det som var planerat.⁴⁴

3.4.2 Rättspraxis

Det har på senare år skett en förändring i rättspraxis. Ibland kan ansvar för medgärningsmannaskap anses vara aktuellt även om någon har gått utöver den ursprungliga brottsplanen, om de övriga insåg att det fanns en beaktansvärd risk för att avvikelser från brottsplanen skulle ske. Som exempel kan nämnas ett rättsfall där några personer hade planerat att utföra ett rån, där de skulle använda knivar för att hota med. En av gärningsmännen dödade dock ett av rånoffren med sin kniv. Samtliga deltagande ansågs ansvariga som åtminstone medverkande till det uppsåtliga dödandet med kniven.⁴⁵

Det är i den engelska rätten även möjligt att fällas till ansvar som medverkande till ett brott som inte har begåtts. Tidigare kunde den medverkande endast hållas ansvarig för det brott som gärningsmannen gjort sig skyldig till, även om den föregående brottsplanen var att ett svårare brott skulle utföras. Efter ett avgörande 1987 har det dock ändrats. Nu kan den medverkande hållas ansvarig för den gärning som han förutsatte skulle utföras, men som aldrig utfördes. Med detta avgörande anses rättspraxis ha gjort avsteg från den accessoriska medverkansläran där medverkansansvaret är bundet till huvudgärningen. Istället har House of Lords närmat sig den subjektiva medverkansläran.⁴⁶

---

⁴³ SOU 1996:185, s. 161f

⁴⁴ SOU 1996:185, s. 165

⁴⁵ SOU 1996:185, s. 165

3.5 Tysk rätt

3.5.1 Särskilt om medgärningsmannaskapet

I tysk rätt finns medgärningsmannaskap reglerat i en särskild bestämmelse, 25 § StGB. Det har följande lydelse:

- (1) Als Täter wird bestraft, wer die Straftat selbst oder durch einen anderen begeht.
- (2) Begehen mehrere die Straftat Gemeinschaftlich, so wird jeder als Täter bestraft (Mittäter).⁴⁷

Det görs en åtskillnad mellan omedelbart gärningsmannaskap, medelbart gärningsmannaskap och medgärningsmannaskap. Medgärningsman är den som samverkar med någon annan med syftet att begå en gärning, en gemensam gärning. För att det skall bli fråga om medgärningsmannaskap måste det finnas ett gemensamt beslut och ett gemensamt samförstånd om att en bestämd gärning skall utföra tillsammans med en uppdelning av arbetsuppgifterna. Det gemensamma beslutet kan naturligtvis finnas före själva gärningen utförs, men samförståndet kan även uppkomma efter hand så länge som den brottsliga gärningen pågår.

Medgärningsmannens bidrag till gärningen måste vara en bidragande orsak för gärningens förverkligande. Medgärningsmannen måste också ha kontroll över gärningen eller åtminstone ha uppsåt till den. Dessa två krav teoretiska grund ligger dels i läran om gärningsherravälde⁴⁸, dels i läran om gärningsmannauppsåt⁴⁹ eller den subjektiva medverkansläran som den också

---

⁴⁶ SOU 1996:185, s. 165

⁴⁷ Översatt blir detta ungefär:

(1) Som gärningsman straffas den som själv eller genom någon annan utför den brottsliga gärningen.

(2) Utför flera den brottsliga handlingen gemensamt straffas alla som gärningsmän (medgärningsmän).

⁴⁸ Tatherrschaftslehre

⁴⁹ Täterwille

kallas. Enligt läran om gärningsherravälde måste gärningsmannen ha kontroll (eller herravälde om man vill använda tyskt språkbruk) över den gemensamma gärningen även på utförandestadiet. Det finns dock undantag. Enligt samma lära behöver inte den tilltalade uppfylla några av de rekvisit som finns i brottsbeskrivningen om hans bidrag till gärningen sker på det förberedande stadiet, då beslutet om att en gemensam gärning skall företas fattas. Om den tilltalades bidrag till beslutet om att göra gärningen är väsentligt för utförandet och hans handlande befäster gemenskapen mellan de olika gärningsmännen kan han dömas som medgärningsman. Detta kallas funktionell gärningskontroll.

Det anses vara en betydande nackdel med den funktionella gärningskontrollen att den innebär en viss återgång till den formell-objektiva läran, vilket kan ge en del otillfredsställande resultat. Bland annat kan en del viktiga kategorier av brottslingar uteslutas. Detta kan vara gängledaren som har organiserat brottet men som inte befinner sig på brottsplatsen. Det kan också vara någon som deltar i en stöld genom att enbart lasta på och lasta av stöldgodset, vilket inte i sig uppfyller något av rekvisiten i stöldbrottet.

3.5.2 Rättspraxis

I rättspraxis har man med stöd av den subjektiva medverkansläran inte ställt så höga krav som i doktrinen på den tilltalades handlande i objektivt hänseende för att gärningsmannaskap skall komma ifråga. Handlingar behöver inte göras i anslutning till brottets avslutande för att de skall anses medföra straffansvar, det kan räcka med att de är understödande eller förberedande. Det räcker att de understödande handlingarna är i form av psykisk påverkan, som goda råd om hur brottet bör utföras eller ett psykiskt stöd som stärker gärningsmännen i deras uppsåt. Begränsningarna är på den subjektiva sidan. Den tilltalade måste ha utfört sin gärning med uppsåt, med

gärningsmannaavsikt. I dessa fall kan gängledaren som planerade brottet eller den person som endast lastade av och på stöldgodset ändå kunna omfattas av ansvaret för medgärningsmannaskap.

4 Förarbeten och doktrin

4.1 Medverkan i allmänhet

Varje person som deltar i ett brott är själv ansvarig för sin medverkan i den brottsliga gärningen. Denna ordning infördes genom 1948 års strafflagsrevision. Före 1948 var straffbarheten för en medverkande beroende av om den som hade utfört brottet kunde hållas ansvarig för sin egen gärning eller inte. Om den medverkande kunde straffas eller inte berodde på om gärningsmannen kunde straffas. Straffbarheten var accessorisk, vilket den inte är längre.⁵⁰

Det finns alltid ett krav på att den gärning en medverkande har gjort uppfyller rekvisiten i en straffbestämmelse. Försök, förberedelse och stämpling inkluderas om de är straffbara. Denna gärning får inte heller vara fri från ansvar på grund av någon objektiv ansvarsfrihetsgrund som t.ex. nödvärn. Är den inte det är den rättsstridig.⁵¹

I litteraturen finns det olika benämningar på den rättsstridiga gärning som medverkansansvaret är bundet till. Jareborg använder termen medverkansobjektet, Strahl skriver tilldragelsen. Även huvudbrottet eller huvudgärningen är vanliga.⁵²

4.1.1 Huvudgärningen

Huvudgärningen har omständigheter av objektiv och av subjektiv betydelse. De omständigheter som är av objektiv betydelse sätter den yttre ramen för de medverkandes straffansvar. Till omständigheter av objektiv betydelse räknas även subjektiva överskott, ej att sammanblanda med de subjektiva

---

⁵⁰ SOU 1996:185 s. 178

⁵¹ SOU 1996:185 s. 178

omständigheterna. De subjektiva överskotten har med uppsåt att göra, som tillägnelseuppsåtet i stöldparagrafen ”eller sådana krav på direkt uppsåt som är konstitutivt för en viss brottstyp”⁵³.

Omständigheter av subjektiv betydelse är sådana som endast påverkar den enskilde medverkandes straffbarhet. Dessa är först och främst den enskilde medverkandes uppsåt eller oaktsamhet. Även tillbakaträdande från försök är en sådan omständighet. Det finns också vissa privilegierande omständigheter i enskilda straffbestämmelser⁵⁴.

4.1.2 Begreppet ”medverkande” i 23 kap. 4 § BrB

Den som utfört själva gärningen räknas även han som medverkande i 23 kap. 4 § BrB. Han är medverkande till att gärningen utförts. Språkbruket är vid en första påsyn förvirrande, men det är inte alltid enbart den som är gärningsman i strikt mening som är helt och hållet orsaken till att en rättstridig gärning har företagits. Den som har främjat gärningen genom att påverka någon annan till att utföra den, rubricerat som anstiftan, har gjort en medverkansgärning i strikt mening. Även den som genom andra fysiska eller psykiska medel (”råd eller dåd”) har främjat gärningen, rubricerat som medhjälp, har i strikt mening medverkat till den.⁵⁵

4.1.3 Utvidgat och krympt gärningsmannaskap

I det andra stycket av 23 kap. 4 § BrB utvidgas gränserna för gärningsmannaskapet. Det krävs nu inte att en persons gärningsmannaskap är strikt för att han skall kunna fällas till ansvar. Även den som har tagit en så aktiv del i gärningen så att det också är naturligt att se honom som en

---

⁵² SOU 1996:185 s. 178

⁵³ SOU 1996:185 s. 178

⁵⁴ SOU 1996:185 s. 178

⁵⁵ SOU 1996:185 s. 179

gärningsman kan hållas ansvarig som gärningsman. Detta följer av att bestämmelsen säger att den som inte är att anse som gärningsman döms för anstiftan eller medhjälp till brottet. Det kunde vara tydligare, men regeringen har nyligen uttalat att det inte är nödvändig att förtydliga bestämmelsen. I litteraturen kallas denna form av gärningsmannaskap ofta för utvidgat gärningsmannaskap. Detta resonemang leder också till att den som har utfört gärningen och normalt borde betraktas som gärningsman istället kan dömas för medhjälp. Jareborg talar i detta sammanhang om krympt gärningsmannaskap.^{56 57}

I 23 kap. 4 § BrB görs en uppdelning mellan den som har utfört en gärning och den som bara har främjat den. Den som inte är gärningsman i strikt mening är medverkande i strikt mening. Ett annat ord för ”gärningsmannaskap i strikt mening” är formellt gärningsmannaskap. Det saknas ett gemensamt språkbruk inom doktrinen. Man måste dock komma ihåg att både främjaren och utföraren är medverkande till brottet. I bestämmelsen har ordet medverkande en så vid mening att detta blir följden.⁵⁸

Vi har i svensk rätt ingen allmän legaldefinition av gärningsmannaskap. I förarbetena till BrB ansågs det inte nödvändigt att närmare ange vad som menades med gärningsmannaskap. Det hade tidigare lämnats åt rättstillämpningen att avgöra vad som avsågs. Straffrättskommittén ansåg att denna ordning var tillfredställande. Med ledning av de särskilda brottsbeskrivningarna skulle domstolarna avgöra när en medverkande hade handlat på ett sådant sätt så att han borde anses som gärningsman. Straffrättskommittén sa att det för det mesta var nödvändigt att den medverkande hade deltagit i den brottsliga gärningen. Det skulle dock gå att

---

⁵⁶ SOU 1996:185 s. 179

⁵⁷ Kommentar till Brottsbalken II, s. 547

⁵⁸ Straffrättens ansvarslära s. 118 f

döma även någon annan medverkande om det verkade naturligt. Detta kallas utvidgat gärningsmannaskap.⁵⁹

4.1.4 Utvidgat gärningsmannaskap

Principen för utvidgat gärningsmannaskap är att en kvalificerad anstiftan sker. Vid denna kvalificerade anstiftan är den som utför den direkta straffbara handlingen en person som intar en underordnad ställning i förhållande till anstiftaren.⁶⁰

Exempel. Den beg. bilhandlaren Jonathan i Kamomilla stad tycker att skatten är alldeles för hög och aktieägarna för giriga. Han ger därför sin bokhållare Kasper instruktioner att bokföra en försäljning av en gammal Oldsmobile Omega -74 till ett lägre summa än han fick för den. Kasper utför den brottsliga gärningen.

Straffrättskommittén säger att det i ett fall som detta skulle kunna vara naturligt att vända på rollerna. Då skulle bilhandlaren bli gärningsman istället för bokhållaren. Andra exempel på s.k. konverterat gärningsmannaskap som straffrättskommittén har är ämbetsmannen som ger en underordnad en order som innebär ämbetsbrott eller den redovisningsansvarige som säger till en anställd att disponera över pengarna så att de förskingras.^{61 62}

4.1.5 Medelbart gärningsmannaskap

I många fall är dock konverterat gärningsmannaskap inte en nödvändig konstruktion. Ofta finns det i de olika straffbudens brottsbeskrivningar som

---

⁵⁹ SOU 1996:185 s. 180

⁶⁰ Kommentar till Brottsbalken II, s. 548

⁶¹ SOU 1944:69 s. 93

⁶² Allmän kriminalrätt, s. 411

gör det möjligt att ha flera gärningsmän, utan att de för den skull är medgärningsmän. Detta även om någon i mer teknisk mening är endast anstiftare. Det är vanligt att detta förbises i rättstillämpningen. Jareborg säger att detta även kan sägas vara ett medelbart gärningsmannaskap. Konstruktionen med medelbart gärningsmannaskap behöver dock inte användas i dessa fall.⁶³

Exempel. Jonathan skickar Kasper till Kamomilla sparbank för att lösa in en check som saknar täckning. Kasper känner till att checken saknar täckning men han tänker inte ta pengarna själv utan skall överlämna dem till Jonathan. Bankkassören blir vilseledd av Kasper som får pengarna.

Eftersom Kasper avser att lämna pengarna till Jonathan kan Jonathan dömas som gärningsman. Det är visserligen så att Kasper verkligen gör en sådan otillåten handling som avses i 9 kap. 1 § BrB och att Jonathan tekniskt sett är anstiftare. Enligt Jareborg är det dock sakligt motiverat att döma Jonathan som gärningsman. Det är Jonathan som har slutgiltig vinning av brottet. 9 kap. 1 § BrB får anses vara direkt tillämplig på Jonathans handling. Detsamma gäller om någon anstiftar ett barn att stjäla saker, om stöldgodset är avsett för anstiftaren och han är i närheten när stölderna sker. Även i detta fall kan han dömas som gärningsman.^{64 65}

4.1.6 Medverkansgärningen

Juridiskt språkbruk skiljer sig ibland från det dagliga språkbruket. Till vardags menar man när man säger att en gärning har främjats av någon att hans handlande har inneburit att gärningen underlättats eller att han

---

⁶³ Straffrättens ansvarslära, s. 115

⁶⁴ Straffrättens ansvarslära, s. 115

⁶⁵ Kommentar till Brottsbalken (13-24 kap.), s. 547

åtminstone har menat med sitt handlande att han skulle främja en gärning. Medverkansgärningen som den beskrivs i 23 kapitlet 4 § BrB har dock en något annorlunda betydelse. Enligt bestämmelsens förarbeten räcker det att medverkansgärningen har påverkat händelseutvecklingen genom att styrka de som utför den i deras uppsåt att utföra den. Det är en betydligt liberalare definition av medverkan än vad det normala språkbruket medger.^{66 67}

Det är inte nödvändigt att medverkanshandlingen skall vara en förutsättning för gärningens utförande. Även om den är obehövlig och gärningen skulle kunna utföras lika väl utan hjälpen räknas det ändå som medverkan. Det är uppsåtet som är viktigt. Om t.ex. flera personer håller vakt vid ett inbrott trots att det skulle räcka att endast en höll vakt är ändå samtliga medverkande.

Det råder delade meningar om en person kan främja ett brott även om hans handlande i praktiken motverkar brottets utförande. Den dominerande uppfattningen är att detta är möjligt så länge den medverkande personens uppsåt är att gärningen han främjar skall komma till stånd. Han kan alltså inte hållas ansvarig för den brottsliga gärningen om han har försökt motverka den. Han kan dock hållas ansvarig för den även om han när han försöker hjälpa till betar sig så klumpigt att brottet skulle ha varit lättare att genomföra utan hans hjälp. Han kan även hållas ansvarig om han ger ett dåligt råd om hur brottet bör genomföras.

I praxis har det inte ställts höga krav på aktivitet för att medverkan skall bli aktuell, det har varit tillräckligt att den tilltalade har deltagit i den rättsstridiga gärningen. Medverkanshandlingen vid antingen förberedelserna till den rättsstridiga gärningen eller under utförandet av den kan vara ganska obetydlig. HD har exempelvis ansett någon som hållit en misshandlares rock

---

⁶⁶ Straffrättens ansvarslära, s. 110

⁶⁷ SOU 1944:69 s. 91

som medverkande till misshandeln⁶⁸. Förklaringen till att även denna mycket begränsade form av fysisk medhjälp till en gärning anses böra vara rättsstridig är att det kan vara ett stöd för den egentlige gärningsmannen att ha andra närvarande som stärker honom i hans uppsåt. Sådana var omständigheterna i NJA 1986 s. 802. Utan de andras närvaro kanske gärningsmannen inte skulle ha förövat gärningen, och även om han ändå hade förövat den hade han kanske inte gjort det med samma övertygelse.

Jareborg säger att det är uppenbart att kraven för straffrättsligt ansvar är lågt ställda. Han ifrågasätter om det är motiverat med en så vidsträckt kriminalisering. I praktiken blir det inget annat än tillfälligheter som avgör om en medverkansgärning är straffbar eller ej, särskilt vid brott som inte är allvarliga.

4.1.6.1 Främjande utan praktiskt funktion

Huvudgärningen främjas om gärningsmannen vet om att främjandet sker. Det är oväsentligt om främjandet fyller någon praktisk funktion, det relevanta är att det sker och gärningsmannen känner till att det sker.

Exempel 1. Kasper håller vakt utanför ett hus med fin trädgård som Jesper och Jonathan just har brutit sig in i för att stjäla en video. Jesper och Jonathan vet om att Kasper står utanför trädgården och försöker se ut som om han sätter på kedjan på sin cykel. De räknar med att han skall kunna varna dem med sin mobiltelefon om någon är på väg att upptäcka inbrottet. Risken att någon skall upptäcka det pågående brottet är obefintlig eftersom huset är tomt, grannarna bortresta och det är julafton, men det vet inte de tre rövorna eftersom det är mörkt och de inte håller reda på helger.

---

⁶⁸ NJA 1963 s. 574

I ovanstående exempel har Kasper visserligen inte främjat gärningen fysiskt, men han har främjat den psykiskt genom att han har stärkt de andra i deras uppsåt. Det har funnits en arbetsfördelning mellan gärningsmännen. Denna arbetsfördelning innebär att även den som i mindre grad har deltagit i brottet kan ställas till ansvar som medgärningsman. Det är det faktum att gärningen har begåtts i samverkan som knyter samtliga deltagande till huvudbrottet. Det är viktigt att understryka att han inte behöver hållas ansvarig som medgärningsman, men att det är en möjlighet som finns. I SOU 1996:185 står det att det inte kan uteslutas att han kan betraktas som medgärningsman. Det är oklart i fall som det ovanstående var gränsen går mellan medgärningsmannaskap och medhjälp. De regler som finns riktar främst in sig på var den yttre gränsen går för anvarsfri medverkan. Var gränsen skall dras mellan medgärningsmannaskap och anstiftan eller medhjälp hålls relativt flytande. Det anses inte vare ett främjande av en misshandel eller ett djurplågeri om man med gillande min står och tittar på den.^{69 70}

4.1.6.2 Främjande utan gärningsmannens medvetenhet vid fara

Huvudgärningen främjas även om gärningsmannen inte är medveten om att någon hjälper honom men denna hjälp är behövlig.

Exempel 2. Jesper och Jonathan har brutit sig in i en gul villa för att stjäla en video, men de har förbjudit Kasper att vara med eftersom det kan vara farligt. Han struntar i deras omtanke och håller vakt ändå, utan att de vet om det. Denna tisdagskväll finns det många nyfikna hundägare ute och grannarna i husen intill är hemma.

I exempel 2 finns det en risk att brottet skall upptäckas, så Kaspers vakthållning har betydelse. Även om de andra gärningsmännen inte känner

---

⁶⁹ SOU 1996:185 s. 183

⁷⁰ Allmän kriminalrätt, s. 406

till hans vakthållning drar de nytta av den. Kasper har alltså främjat inbrottet.

4.1.6.3 Främjande utan gärningsmannens medvetenhet utan fara

Ett främjande som inte har haft någon som helst betydelse, vare sig psykiskt eller fysiskt, för gärningsmannen och hans rättsstridiga gärning anses inte som ett främjande⁷¹. Om medverkansgärningen inte behövs och gärningsmännen inte känner till att den sker är den inte straffbar.

Exempel 3. Jesper och Jonathan har återigen brutit sig in i en villa och även denna gång har de förbjudit Kasper att vara med, men som vanligt struntar han i det. Det vet dock de andra inte om. Som i det första exemplet är risken för upptäckt obefintlig.

Om vakthållningen inte fyller någon funktion och gärningsmännen dessutom inte känner till den är den inte straffbar. Det är oväsentligt att hans gärning inte var en nödvändig förutsättning för brottets utförande. Kasper har varken främjat brottet fysiskt eller psykiskt.

4.1.6.4 Orsakande av rättsstridig handling

Jareborg framhåller att det inte alltid anses som främjande att orsaka en rättsstridig handling.

Exempel 4. Kasper tar Jesper som gisslan. Kasper säger till Jonathan att han skall skära av ett finger på Jesper om inte Jonathan ger Kasper en av de videoapparater de har stulit. Jonathan vägrar att ge Kasper någon videoapparat. Kasper skär av ett finger på Jesper.

---

⁷¹ NJA 1984 s. 922, RH 1983:23

I detta fall är Jonathans vägran att handla på ett visst sätt en orsak till gärningsmannen Kaspers handlande. Jonathan har dock inte främjat handlingen. Det finns två omständigheter som ändå kan medföra att Jonathan hålls ansvarig som gärningsman. Den första är om han har en ställning som skyddsgarant för Jesper. Det andra är om han är övervakningsgarant i förhållande till Kasper.⁷²

4.1.6.5 Medverkansgärningens utsträckning i tiden

Medverkansgärningen behöver inte pågå från den otillåtna gärningens början till dess slut. Den kan förövas innan den otillåtna gärningen och alltså inte alls pågå under den. Den kan dock i allmänhet inte förövas efter den, även om det nedan ges exempel på även sådana situationer. Det skulle då exempelvis kunna vara fråga om skyddande av brottsling, vilket är ett självständigt brott. Jareborg skriver att det ofta kan vara svårt att avgöra om en medverkansgärning som har skett i nära anslutning till ett brotts fullbordan verkligen skall bedömas som en medverkansgärning. Alternativt kan den bedömas som ett utnyttjande av en situation som någon annan skapat eller, som påpekats ovan, efterföljande hjälp. En viktig fråga för att avgöra om det är medverkan eller inte är om det har funnits någon överenskommelse om att hjälp skall ges. Det är inte alltid så lätt att besvara den frågan. Om ett sådant löfte har getts är det något som kan ha stärkt gärningsmannen i hans uppsåt att begå brottet. Har han stärkts i sitt uppsåt skall det ses som en medverkanshandling även om själva den fysiska handlingen har skett efter att brottet avslutats.

4.1.6.6 Perdurerande (pågående) brott

Ett brott behöver inte vara avslutat för att vara fullbordat. Det kan pågå under en längre tid som ett pågående brott. Detta är särskilt tydligt vid de brott som kallas perdurerande. Dessa brott är människorov och olaga frihetsberövande i 3 kap. 1 § och 3 kap. 2 § BrB. Vid dessa perdurerande

---

⁷² Allmän kriminalrätt, s. 407

brott uppstår ett visst tillstånd, som ett frihetsberövande, och brottet anses inte avslutat förrän detta frihetsberövande har upphört. Detta har betydelse för preskriptionstiden. Vid brott som inte är perdurerande anser Jareborg att man bör kräva att medverkansgärningen sker i omedelbar anslutning till brottets fullbordan. Annars bör det inte klassificeras som en medverkansgärning.⁷³

Det finns en del svåra gränsdragningsfrågor. Jareborg lyfter särskilt fram skillnaden mellan häleri och medverkan till förbrott.

Exempel 5. Jesper och Jonathan har beslutat sig för att göra ett inbrott. Kasper har lovat att han skall köpa eventuellt stöldgods av dem.

Exempel 6. Jesper och Jonathan har gjort inbrott och stulit en stereo. De har inte haft någon kontakt med Kasper före stölden. De får efter stölden kontakt med Kasper som erbjuder sig att köpa stereon.

De ovanstående exemplen beskriver två olika situationer. I exempel 5 finns det en föregående överenskommelse om att stöldgodset skall säljas. Detta främjar stölden. I exempel 6 finns det inte någon sådan överenskommelse och gärningsmännen är då inte lika stärkta i sitt uppsåt som i exempel 5. Det finns en osäkerhet kring deras möjligheter att dra nytta av stölden. I det andra exemplet har förfogandebrottet (stölden) fullbordats och avslutats på ett tidigare stadium. Det kan då inte bli fråga om medverkan. Det är dock inte alltid en så skarp gräns kan dras.

---

⁷³ Straffrättens ansvarslära, s. 112

Exempel 7. Jesper och Jonathan har stulit en tung stereo. Efter att de har fått ut den ur huset får de hjälp av Kasper, som råkar gå förbi, att lasta in den i bilen.

I exempel 7 har Kaspers agerande skett i så nära anslutning till brottets fullbordning att han kan dömas för medhjälp istället för häleri. När omhändertagandet sker i omedelbar anslutning till tillgreppet bör medhjälp anses vara aktuellt. I RH 1988:81 dömdes för medhjälp istället för häleri. I detta rättsfall hade en båt stulits och redan nästa dag hade den bortseglats. Det råder ingen tvekan om att det är ett främjande om någon vid en fullbordad mordbrand håller bensin på elden. Inte heller finns det någon tvekan om främjande när någon håller fast ett offer vid en våldtäkt medan samlaget fortfarande pågår.⁷⁴

Men gränserna är svåra att definiera. Förutom medhjälp till stöld och häleri finns det även andra brott som kan bli aktuella om bara omständigheterna är lite annorlunda. Medverkan till förskingring eller olovligt förfogande kan vara sådana brott.

4.2 Medgärningsmannaskap

Medgärningsmannaskap är en utökad form av utvidgat gärningsmannaskap. För att vanligt gärningsmannaskap skall bli medgärningsmannaskap måste flera personer tillsammans utföra en gärning. Denna gärning måste de utföra i samverkan med ett gemensamt uppsåt.⁷⁵

---

⁷⁴ Straffrättens ansvarslära, s. 112

⁷⁵ Kommentar till brottsbalken II, s. 548

4.2.1 Bristande uppsåt till medverkansgärningen

De personer som tillsammans utför gärningen behöver inte samtliga självständigt uppfylla alla de rekvisit som finns i brottsbeskrivningen. En del kan uppfylla alla rekvisit medan andra bara uppfyller några. Det kan också vara så att inte någon enskild person uppfyller alla rekvisit, men tillsammans uppfyller de deltagande personerna dem. För att de skall vara medgärningsmän till det gemensamt utförda brottet måste de ha utfört det i samverkan.⁷⁶

Exempel. Jesper hotar Kasper med en kniv eftersom Kasper har uttryckt sig nedsättande om Jespers mamma. Jonathan passar på att ta Kaspers plånbok när han ändå inte kan försvara sig. Jesper är alldeles för upprörd för att bry sig om vad Jonathan håller på med.

I exemplet är det visserligen en situation där någon under hot om våld blir bestulen. Men det är olika personer som uppfyller de rekvisit som finns i brottsbeskrivningen för rån och det finns ingen samverkan mellan dem, inget gemensamt uppsåt. De är då inte medgärningsmän till rån, utan var för sig skyldiga till olaga hot samt grov stöld.

4.2.2 Gemensamt uppsåt

Det är vanligt med medgärningsmannaskap vid misshandel. När flera personer tillsammans misshandlar en annan person är det inte alltid möjligt att visa vad var och en av de som har utfört misshandeln har gjort. Det går inte att utreda vilken skada på offret som har orsakats av vem och det går inte att utreda hur misshandeln i detalj gått till. Om man tänker sig att det skulle gå att utreda en sådan sak samt att det inte fanns något

---

⁷⁶ SOU 1996:185 s. 182

medgärningsmannaskap medgivet i lagen, skulle den som endast knuffat offret kunna dömas för ofredande medan den som sparkat offret i huvudet kunde dömas för grov misshandel. Även om offret avled av det sammanlagda våld som han fick utstå skulle inte någon av de som misshandlade honom fällas för mord. När konstruktionen med medgärningsmannaskap finns blir dock samtliga deltagare i misshandeln ansvariga för de sammanlagda handlingar som har utförts, om dessa har utförts med ett gemensamt uppsåt. Om de deltagande alltså tillsammans var av åsikten att offret skulle dö, de hade uppsåt till mord, är de alltså ansvariga för varandras handlingar som om de hade utfört dem var och en enskilt.⁷⁷

Exempel: Kasper, Jesper och Jonathan är senatorer i Kamomilla stads senat. De har beslutat sig för att mörda borgmästaren. När borgmästaren kommer in i senaten kastar de sig över honom och hugger honom med sina knivar. Borgmästaren dödas av ett knivhugg i hjärtat. Det går inte att avgöra vem av senatorerna som utförde det dödande hugget.

I detta fall är samtliga medsvurna ansvariga för borgmästarens död, de är samtliga medgärningsmän. Det har ingen betydelse att någon av dem kanske inte kom åt att hugga borgmästaren, eller att någon bara högg honom lite i handen. Borgmästaren dog och det var vad de hade kommit överens om att han skulle göra.

4.2.3 Åklagarens gärningsbeskrivning

När en åklagare i sin gärningsbeskrivning menar att ett brott är utfört i medgärningsmannaskap använder han ofta en särskild formulering. Han påstår att de medverkande har utfört gärningen ”gemensamt och i samråd”.

---

⁷⁷ Straffrättens ansvarslära, s. 106

Det saknas en definition på vad som menas med detta. Det är ett sätt att uttrycka sig på som inte närmare har granskats, vare sig inom doktrinen eller i HD:s praxis. Det står klart att åklagaren menar medgärningsmannaskap, men det är i viss mån oklart vad som egentligen är nödvändigt för att en person skall omfattas av denna konstruktion. Ett grundkrav är att gärningsmännen har utfört gärningen tillsammans, eller ”gemensamt” som det alltså brukar stå i gärningsbeskrivningen. Om någon utnyttjar en situation som har uppstått utan att han själv har haft någon inblandning i situationens uppkomst kan han inte hållas ansvarig för något brott vars rekvisit innehåller att han skall ha skapat situationen och haft uppsåt till det.⁷⁸

4.2.4 Passiv medverkan blir medgärningsmannaskap

Vid medgärningsmannaskap är det inte nödvändigt att samtliga gärningsmän är med och utför gärningen med egna handlingar. Även någon som bara står bredvid kan vara medgärningsman, förutsatt att han inte är helt passiv. Hur aktiv han måste vara för att bli medgärningsman är en intressant frågeställning. Denna fråga behandlas mer ingående i kapitlet om rättspraxis, men rent allmänt är det avhängigt vad som står i det aktuella straffbudet. Det är också av stor vikt vad som har planerats av gärningsmännen. Den arbetsfördelning som de har kommit överens om före brottet bestämmer i stort vilken grad av deltagande var och en binder sig vid. Men bara det faktum att någon före ett brott har bundit sig vid till att handla på ett visst sätt stärker de andras uppsåt och därigenom kan det mycket väl vara fråga om medgärningsmannaskap till huvudgärningen.

---

⁷⁸ SOU 1996:185 s. 182

4.2.5 Medgärningsmannaskap utan samråd

Rättspraxis har utvecklats till att det numera inte krävs att gärningsmännen haft något samråd innan brottet. Detta skall förstås så att de för att dömas som medgärningsmän inte uttryckligen behöver ha kommit överens om att ett visst brott skall begås. Brottet behöver inte vara planerat för att vara ett brott begånget i medgärningsmannaskap. Vad som istället krävs är att de medverkande har utfört själva den brottsliga gärningen tillsammans. Därför vore det bättre att använda uttrycket ”samverkan” istället för ”samråd”.⁷⁹

Det är inte nödvändigt att samtliga medgärningsmän var för sig uppfyller något av de rekvisit som finns i det aktuella straffbudet. Det är fullt möjligt att någon inte alls uppfyller något av de praktiska rekvisiten, uppsåtsrekvisitet kan vara det enda som uppfylls. Genom sitt uppsåt till det av gruppen utförda brottet binds han till det. Istället för att se varje person som självständig har medgärningsmannaskapet ett kollektivistiskt synsätt. Gruppen tar över personens ansvar och alla personer som ingår i gruppen har ansvar för gruppens gärningar. Gruppen hålls ihop av det gemensamma uppsåtet. Om en enskild saknar uppsåt till brottet ingår han inte i gruppen. Uppsåtet är därför av stor vikt för att avgöra den enskildes ansvar. Uppsåtsbedömningen är dock ofta drakonisk vilket skall visas senare i uppsatsen.

4.2.6 Omfördelning av de medverkandes roller

I lagtexten står det att den som inte är att anse som gärningsman skall dömas för anstiftan eller medhjälp till brottet. I förarbetena från 1944 står det att utformningen av lagtexten skall ge rättstillämpningen en frihet. Friheten består i möjligheten att omfördela de medverkandes roller när domstolen tycker att det vore naturligt att göra så. Någon som endast är medverkande i

---

⁷⁹ SOU 1996:185 s. 183

mindre mån skall alltså om domstolen finner det naturligt kunna dömas för medgärningsmannaskap.⁸⁰

Konsekvensen av vad förarbetena säger är att även den som inte har varit närvarande vid själva utförandet av brottet kan, om domstolen tycker att det vore naturligt, hållas ansvarig som medgärningsman. Den som inte är närvarande kan självklart inte uppfylla något annat rekvisit än uppsåtsrekvisitet. Men det är genom detta uppsåt han påverkar andra till att utföra den straffbara handlingen. På detta sätt kan han sägas ha verksamt bidragit till brottets uppkomst och han kan då likställas med de andra. Hans ansvar är medgärningsmannens. Konstruktionen med medgärningsmannaskap kan alltså användas för att dra in en anstiftare i själva brottet som en jämlike till de andra medverkande. Det finns som synes stora likheter mellan utvidgat gärningsmannaskap och medgärningsmannaskap.⁸¹

Eftersom det finns så stora likheter mellan de bägge formerna av gärningsmannaskap är det inte alltid nödvändigt att klargöra vilken form det rör sig om. Det kan vara antingen eller. I NJA 1992 s. 474 har en person deltagit i utövandet av våld mot ett offer med en stol. Även om han inte hade tillfogat offret någon livshotande skada hade han ändå på ett så verksamt sätt bidragit till offrets död att han ansetts kunna dömas som medgärningsman för dråp. Domstolen skriver att han inte kunde ha undgått att uppfatta att hans medbrottsling avsåg att döda offret och att offret var svårt skadad. Vad som är oklart i detta uppmärksammade rättsfall är att domstolen inte säger om han är medgärningsman eller inte. Det enda som sägs är att han kan dömas som medgärningsman. Detta prejudikat har givit upphov till en oklar gränsdragning mellan medgärningsmannaskap och medhjälp.^{82 83}

---

⁸⁰ SOU 1944:69 s. 93

⁸¹ SOU 1996:185 s. 183

⁸² Kommentar till Brottsbalken, s. 551

⁸³ Herlitz, Delaktighet i brott i ljuset av NJA 1992 s. 474 – en förvirrad del av straffrätten?

SOU 1996:185 säger att man av domstolarnas rättstillämpning kan dra slutsatsen att det råder en viss osäkerhet när det gäller frågan i vilken utsträckning man kan döma för medgärningsmannaskap. Som exempel ges då det vid en misshandel inte går att utreda vem av flera deltagande som har gjort vad. Bland de många sparkar, slag och kanske också knivhugg som utdelats går det inte att avgöra vem av de tilltalade som har gjort vad. Det enda man anser vara klarlagt är att gärningen har skett gemensamt och i samförstånd.

4.2.7 Den enskildes skuld

I RÅ:s rapport Grova våldsbrott, Metodfrågor 1995:1, finns det en del praktiskt tips för hur utredningarna skall göras för att det skall bli enklare att bevisa medgärningsmannaskap. Det betonas att förhören under förundersökningen måste vara goda och att den utredande gruppen bör vara så liten att inte informationsutbytet försvåras. Det är dock frågor som inte omfattas av den här uppsatsen.^{84 85}

I RÅ:s rapport har åklagare fått svara på en enkät. En fråga i enkäten behandlar frågan om det är nödvändigt att utreda vem av flera misstänkta som utdelat varje enskilt slag, spark eller knivhugg om det är styrkt gärningen skett gemensamt och i samförstånd. Det verkar som om det i tingsrätterna i allmänhet inte är nödvändigt att utreda vem av de tilltalade som har gjort vad om det ändå är styrkt att gärningen har skett gemensamt och i samråd. Analyserna av hovrätternas domar är inte lika entydig. Rapporten, som alltså är från 1995, hänvisar till NJA 1986 s. 802 för Högsta Domstolens uppfattning i frågan.⁸⁶

---

⁸⁴ Grova våldsbrott, Metodfrågor (1995:1) s. 40f

⁸⁵ SOU 1996:185 s. 184

⁸⁶ Grova våldsbrott, Metodfrågor (1995:1) s. 40

För att inte bryta mot legalitetsprincipen får endast de rekvisit som gärningsmannen utför användas vid konstruktionen av huvudgärningen. Det är en självklarhet. Denna hänsyn får stor betydelse vid gränsdragningen mellan medgärningsmannaskap å ena sidan och medhjälp eller anstiftan å den andra. Det är då av stor vikt att kunna dra en skarp linje mellan de båda formerna av uppsåt. Uppmaningen i Brå:s rapport om att lösa problemet genom lagstiftning har nyligen avslagits av regeringen. Den föreslagna lagtexten finns att läsa i uppsatsens bilaga. Regeringen anser att det i den nuvarande medverkansregleringen finns brister. Dessa ofullkomligheter är främst av systematisk eller strukturell natur. Den nuvarande gränsen mellan gärningsmannaskap och annan medverkan är otydlig. Detta är en brist som bl.a. beror på möjligheten till omrubricering. Utredningen som kom med lagförslaget ansåg att det var ologiskt med en ordning där det går att plocka rekvisit och att det inte finns någon motivering för en sådan ordning. Regeringen tycker dock att de nuvarande bestämmelserna fungerar bra i praktiken. Den har nyligen utsatts för svåra prov i uppmärksammade fall där flera personer på olika sätt medverkat vid tillkomsten av ett brott. Regeringen tycker att regleringen då har klarat de krav man kan ställa på den. Det kan därför ifrågasättas om det finns något behov av att göra ändringar i den. Utredningens förslag innebär egentligen inte någon större förändring av gällande rätt i praktiskt hänseende om man ser det i ett bredare perspektiv.⁸⁷

---

⁸⁷ Förberedelse till brott m.m. Prop. 2000/01:85

5 Praxis

5.1 Raggarbilen

NJA 1984 s 922

I detta äldre rättsfall har ett gäng ungdomar åkt omkring i en (proppfull) bil, en s.k. amerikanare, och vid två tillfällen stannat för att misshandla gående. Åklagaren åtalade Leif K för att gemensamt och i samråd med de andra ha misshandlat offren. Åklagaren åtar även Anders H för medhjälp till misshandel.

Omständigheterna i fallet är följande. Ungdomarna har tillsammans färdats i en s.k. amerikanare. De var på väg till en dansrestaurang och de hade inte gjort upp några planer för kvällen om att de skulle misshandla någon. De var fem killar och några tjejer, det framgår inte hur många. De åkte förbi några personer och det blev en ordväxling mellan de motoriserad och de gående. Anders H, som var förare av bilen, uppmanades att stanna vilket han också gjorde. Bilen stannade således och alla utom Anders H och tjejerna gick ur. De gående började springa därifrån, men killarna från bilen hann upp dem och misshandlade dem. Det är klarlagt att Leif K vid detta tillfälle gick ur bilen, men det är inte klarlagt om han deltog i förföljandet av de flyende. Han uppmanade Anders H att köra efter kamraterna, så att de kunde hämta upp dem längre ner på gatan.

Efter att ungdomarna hade varit på dansrestaurangen satte de sig återigen i bilen. Anders H var fortfarande förare. Efter ett tag ropade en av tjejerna ”Där är de!”. Anders H stannade bilen. Det ansågs i HD inte styrkt att Leif K vid detta tillfälle hade varit ur bilen. De övriga killarna gjorde avstigning och även vid detta tillfälle ägde misshandel rum.

Trots att åklagaren har åtalat Leif K för medgärningsmannaskap i misshandel diskuterar inte HD detta, utan inriktar sig på gränsen för medhjälp och straffri handling. Det sägs att främjande visserligen kan vara straffbart, även när det inte har varit en nödvändig betingelse för att brottet skall komma till stånd, men att å andra sidan en handling som varken psykiskt eller fysiskt har utövat inflytande på brottets tillkomst inte är att anse som medverkan till brottet. Man kan undvika att det straffbara området blir alltför vidsträckt genom 23 kap 5 § BrB eller genom hänvisning till vad som kan kallas livets regel. Denna senare regel innebär enligt Strahl bl. a. att den som gillande ställer sig att se på ett slagsmål regelmässigt bör gå fri från straff.

5.1.1 Uppsåtet

HD konstaterar att det inte har visats i målet att det förekom någon föregående planering om att ge sig in i slagsmål. Det har inte heller visats att Leif K innan bilen stannade den första gången uppmanade de andra till att utföra en misshandel eller ens styrkte ett redan befintligt uppsåt. Det är utrett att Leif K gick ur bilen vid det första tillfällena, men det är inte styrkt att han deltog i förföljandet av de andra ungdomarna. Hans senare uppträdande när han gick ur bilen får ses i ljuset av att det inte var en planerad aktion. Det har heller inte framkommit några andra omständigheter som medger slutsatsen att han var en del i det händelseförlopp som de som springande förföljde och misshandlade de andra ungdomarna var med i. Utredningen ger inte stöd för någon annan slutsats än att han stod utanför händelseförloppet. Leif K har visserligen uppmanat föraren att köra efter kamraterna, men det når inte upp till nivån för straffbar medverkan. Vid den andra misshandeln kunde det inte styrkas att Leif K var ute ur bilen. Han hade inte heller i övrigt handlat på ett sådant sätt så att det skulle föranleda medverkansansvar.

Det fanns även några flickor i bilen, som inte är namngivna. Vad detta beror på framgår inte, men ingen hävdar att flickorna har gjort mindre än vad Leif K har gjort. Jag tycker att det är underligt att tjejerna i bilen inte åtalades. En av dem skrek enligt uppgift "Där är de!", vilket i det sammanhanget det yttrades borde vara åtminstone en medverkan till den misshandel som senare utfördes. Kan det möjligen vara könsdiskriminering som ligger bakom?

5.2 Mobiltelefonrån

Följande är ett rättsfall från hovrätten i Malmö. Det handlar om en typ av brottslighet som har blivit mycket omtalad i media. Kriminella ungdomar i Malmö har i grupp utfört rån av mobiltelefoner. Brottsligheten har riktats mot jämnåriga. I fallet åtalades en grupp av ungdomar.

Rån i omklädningsrummet

Det finns två inblandade i detta det första fallet av mobiltelefonrån. De heter Gonzalo och Markus.

Gonzalo har uppgett att han och Markus träffades för första gången dagen för brottet. De hade gemensamma bekanta i det ungdomsgäng som samlades på skolan. I ungdomsgänget talades det om att ta mobiltelefoner. Gonzalo var intresserad av tillgrepp av mobiltelefoner för att finansiera sitt cannabissmissbruk. De lämnade skolan för att gå till en annan skola, där Gonzalo tillgrep en mobiltelefon som han visade upp för de övriga. Gänget gick till en tredje skola där Gonzalo gick in i en sal där en klass stod och väntade på att påbörja gymnastiklektionen. Gonzalo frågade om de hade mobiltelefoner. Ingen svarade, så han gick ut. Gonzalo gick in på nytt med samma ärende och frågade återigen efter mobiltelefoner. Ingen svarade. När

Gonzalo kom in tredje gången gick han fram och kände på kläderna på några ungdomar som han misstänkte hade mobiltelefoner. När han kom fram till Peter frågade Gonzalo honom om han hade mobiltelefon och Peter gav sin mobiltelefon till Gonzalo. Gonzalo tog den och gick ut. Peter följde efter och ville ha sin mobiltelefon tillbaka. Gonzalo knuffade då till Peter så att Peter skulle förstå att han inte tänkte lämna tillbaka mobiltelefonen.

Markus har uppgett att han inte känner Gonzalo sedan tidigare och i det ungdomsgång som samlades vid skolan kände han endast en person. Det talades om att det var häftigt att ta mobiltelefoner. Eftersom han inte hade något särskilt för sig följde han med ungdomsgänget. Han såg inte vad som hände på den andra skolan de kom till, men efter att de hade lämnat den sa de övriga att Gonzalo hade lånat en mobiltelefon där och inte lämnat tillbaka den. När de kom fram till den tredje skolan träffade han en person som han sedan tidigare var osams med. Han stannade utanför den öppna dörren till gymnastiksalen och pratade med denna person. Efter en stund kom Gonzalo ut och Peter följde efter honom. Gonzalo knuffade då Peter. Han misstänkte då att Gonzalo hade tagit Peters mobiltelefon, men han hade inte sett vad som hänt inne i gymnastiksalen.

Peter har uppgett att han befann sig i en korridor tillsammans med sina klasskamrater när Gonzalo och Markus kom in och frågade om de hade mobiltelefoner. Ingen svarade och Gonzalo och Markus gick ut. De kom därefter återigen in och uppmanade alla att ge dem mobiltelefonerna. Ingen reagerade och de gick ut igen. Slutligen kom de in en tredje gång och beordrade alla att rada upp sig längs väggen varpå de började söka igenom deras kläder. När de kom fram till Peter frågade de honom om han hade mobiltelefon vilket han bekräftade. Gonzalo ville då låna den för att ringa sin mamma. När Peter tog upp telefonen tog Gonzalo denna ifrån honom och gick ut. Peter följde efter Gonzalo ut och begärde att få sin mobiltelefon tillbaka. Gonzalo svarade att mobiltelefonen var hans nu. Gonzalos kamrater slöt upp bakom Gonzalo och sedan fick Peter en rejäl knuff.

5.2.1 Uppsåtet

Hovrätten finner att det är utrett att Gonzalo, Markus och de fyra övriga som var i gänget tillsammans den aktuella dagen pratade om att tillgripa mobiltelefoner. De gav sig tillsammans ut till de olika skolorna i staden. Markus fick under promenaden till den tredje skolan reda på att Gonzalo hade varit inne på en skola och tillgripit en mobiltelefon. Hovrätten finner det utrett genom Peters och Rickards (Rickards vittnesmål refereras inte i fallet, men det är troligen överensstämmande med Peters) uppgifter att Markus befunnit sig i närheten av Gonzalo när Gonzalo sökte igenom ungdomarnas kläder och tillgrep mobiltelefonen från Peter. Markus befann sig även i närheten av Gonzalo i det senare skedet när Peter försökte få tillbaka mobiltelefonen och då blev knuffad av Gonzalo.

Mot bakgrund av vad som diskuterades i gruppen samt det tillgrepp som skedde på den andra skolan måste Markus ha varit medveten om vad avsikten var med att gå in på den tredje skolan. Hovrätten repeterar förarbetena i SOU 1944:69 samt Straffansvarsutredningens betänkande SOU 1996:185. Dess slutsats av dessa och av den praxis som behandlas av Straffansvarsutredningen är att gärningsmännen inte behöver ha haft något ”samråd” i den meningen att de uttryckligen har kommit överens om att begå brottet eller planerat detta tillsammans. Inte heller behöver var och en av gärningsmännen uppfylla något brottsrekvisit utan det räcker att varje gärningsmans uppsåt täcker den gemensamma gärningen.

Även om Gonzalo och Markus inte gemensamt har planerat brottet på så sätt att de kommit överens om vem som skulle göra vad och hur själva tillgreppet på Peters skola skulle gå till har det, efter att de gav sig av från skolan där Gonzalo tillgrep sin första mobiltelefon, funnits den brottsplanen att man skulle gå runt till skolorna för att försöka tillgripa mobiltelefoner.

Med hänsyn till omständigheterna anser hovrätten att Gonzalo och Markus har utfört gärningen gemensamt. Markus skall således dömas som medgärningsman. Hovrätten tycker dock inte att brottet som Markus har utfört skall rubriceras som rån utan som grov stöld.

Rån på cykelparkeringen

I detta fall har Kristian blivit rånad på sin mobiltelefon av två killar. Samtidigt har det funnits två andra killar som har befunnit sig i bakgrunden.

Kristian som var den som blev rånad har uppgett att ett gäng killar under dagen kom fram till honom och frågade efter telefon. Han ville inte låna ut sin telefon och inget mer hände vid det tillfället. Några timmar senare mötte han samma gäng igen. Två av personerna i gänget kom fram till honom, medan de övriga två stannade omkring fem meter bakom. En av dem som stod framme hos honom hade ett cykellås i handen. Han hotade att slå in käken på Kristian om han inte fick mobiltelefonen. Kristian svarade att han inte hade någon mobiltelefon. Han fick då en spark och sedan ett slag i ansiktet. Han gav dem då sin mobiltelefon. När han överlämnat mobiltelefonen sa en av de två personer som stod bakom ”kom så drar vi”. De två personer som stod bakom gjorde inget under tillgreppet. De hörde och såg vad som hände. Kristian var medveten om att de stod där och han kände sig hotad av deras närvaro.

Jorge stod i bakgrunden under händelseförloppet. Han uppger att de mötte två killar när de var på väg hem. Markus och Andrés gick fram till killarna. Jorge kommer inte ihåg om han hörde vad som sades. Jorge stod hela tiden tyst och stilla en bit bakom Markus och Andrés. När gänget gick därifrån hade Markus eller Andrés en mobiltelefon.

Miguel stod tillsammans med Jorge en bit bakom de andra. Han säger att det ofta talades om att tillgripa mobiltelefoner på skolan, men det var inte något som han och hans kamrater resonerade om. Under dagen hade Miguel varit tillsammans med de personer som tillgripit flera mobiltelefoner. Han hade dock inte själv deltagit eller varit närvarande vid något rån. Han åkte där bak på Markus eller Andrés cykel när de stannade vid en skola och gick igenom en grind till en cykelparkering. Miguel stannade kvar där han var. Det fanns en häck mellan cykelparkeringen och Miguels position, Miguel varken såg eller hörde vad som pågick på andra sidan. Efter en stund gick han därifrån.

5.2.2 Uppsåtet

Hovrättens bedömning i fallet är att den finner det utrett att Jorge och Miguel var närvarande vid diskussionerna om att tillgripa mobiltelefoner. De var också i närheten när de övriga tillgreppen skedde på de andra skolorna. De fick kännedom om att dessa tillgrepp hade skett. Senare på parkeringen bakom skolan befann de sig bakom de som utförde rånet och de var så nära att de sett och hört vad som utspelat sig. Kristian har uppfattat Jorges och Miguels närvaro på så sätt att de har understött de övriga och att de om det fanns behov av det kunde ha ingripit till sina kamraters hjälp. Hovrätten tycker att denna Kristians uppfattning vinner starkt stöd av att Jorge och Miguel befunnit sig intill de övriga på en inhägnad cykelparkering där de över huvud taget inte hade anledning att uppehålla sig om inte syftet var att backa upp de övriga.

Även om tillgreppet skedde flera timmar efter tillgreppen på de övriga skolorna och Kristian dök upp helt plötsligt framför gänget har det funnits den gemensamma brottsplanen att de om tillfälle gavs skulle tillgripa mobiltelefoner. Kristian har också berättat att han några timmar innan

tillgreppet blev tillfrågad av samma personer om de fick låna hans mobiltelefon.

Hovrätten finner efter detta resonemang att Jorge och Miguel har deltagit i gärningen på ett sådant sätt att de båda skall dömas som medgärningsmän för rån.

Rån och fullt gärningsmannaskap

I samma dom förekommer även ett rån där medgärningsmannaskap inte anses föreligga av hovrätten, utan istället är det vanligt gärningsmannaskap. Jag har varit tveksam till att alls ta med det men jag refererar det för att i någon mån visa på var gränsen kan gå. Det finns ett värde i att dessa fall är behandlade vid samma tillfälle och att samma gärningsmän återkommer i flera av fallen.

Christian ingick i ett gäng som rånade Morten. Under rånet misshandlades Morten och även efter att han hade krupit ihop på knä fortsatte misshandeln. Efter ett tag lyfte Christian upp Morten och sade ”ge hit dina pengar så får du gå”.

Christian har uppgett att hans kamrater sprang efter Morten och dennes kamrater. Christian själv gick efter dem. Han såg att hans kamrater började misshandla Morten. Han ville inte själv delta i denna misshandel. Han kände dock att det krävdes av honom, särskilt från en kille i hans gäng som han inte kände särskilt väl men som var knivbeväpnad kanske också aggressiv och drogad. För att komma ur situationen utan att behöva slå Morten lyfte han upp honom och sade till honom att om han hade mobiltelefon eller pengar fick han gå. Han var inte hotfull och tror inte att Morten blev rädd.

Morten gav honom 100 kr. Genom att han lyfte upp Morten upphörde misshandeln.

5.2.3 Uppsåtet

Christian har alltså varit mer än närvarande vid brottet, han har lyft upp Morten och krävt pengar av honom. Detta ansågs av Hovrätten vara gärningsmannaskap till rån.

Jag kan endast spekulera med det förefaller vara troligt att han om han stod i bakgrunden utan att varken sparka eller avkräva Morten pengar skulle ha dömts som medgärningsman.

5.3 Mordbrand

Vid den stora diskoteksbranden i Göteborg var det flera som dömdes för mordbrand, trots att bara en av dem tände elden. Det var gärningsmannaskap, även om det inte sägs uttryckligen i domen.

I fallet var det fyra unga män som hade medverkat till brottet. Tre av dem var mycket goda vänner och de stod varandra mycket nära. Dessa hette Shoresh, Hosein och Mohammad. De var landsmän. Den fjärde hette Meysam och han hade en stark önskan att bli vän med Hosein. Även han var landsman till de andra.

Enligt vittnesuppgifter som hovrätten sätter tilltro till hade Shoresh sagt veckan före festen att han skulle förstöra den om han inte kom in gratis på den. Shoresh har senare vid festen försökt komma in på den utan att betala, vilket ledde till en diskussion. Shoresh tyckte att det var pinsamt och han

kände sig kränkt av att bli krävd på betalning inför sina kamrater. Shoresh sade då att han skulle förstöra festen genom att utlösa brandlarmet.

Shoresh och de andra kom in på festen, det framgår inte i rättsfallet hur det gick till, och där hamnade Shoresh i bråk. Hosein och Mohammad ingrep genast på Shoreshs sida. De hotades då med att avvisas från festen. Hovrätten menar att de tre har velat förringa betydelsen av bråket inne i festlokalen, vilket tas som bevis för att åtminstone Shoresh var upprörd efter diskussionen. Hovrätten antar också att alla tre reagerade när de hotades med avvisning.

Det går inte att utläsa av fallet när Meysam slöt sig till de tre andra, men jag förutsätter att det var innan bråket i kön och inte inne på festen.

Alla fyra lämnade festlokalen via nödtrapphuset och kulverten. Detta uppger de alla förutom Shoresh, som är osäker på den punkten. Meysam uppfattade det som om Shoresh var påverkad av något, vilket om det är sant skulle kunna ge en förklaring till varför Shoresh inte är säker på om de lämnade festlokalen den vägen. Vid slutet av kulverten var en blå port som de gick ut igenom, men de gick snart in i kulverten igen.

5.3.1 Uppsåtet

De gav alla olika förklaringar till varför de återvände till kulverten, vilket får hovrätten att tro att de återvände av en annan orsak än den de vill uppge. Hovrätten anser istället att de gick in i kulverten igen för att starta en brand. Vad som talar för detta är Shoresh starka reaktion över att inte få komma in gratis på festen och hans uttalande då om att utlösa brandlarmet, bråket inne i festlokalen, det starka kamratskapet mellan Shoresh, Hosein och Mohammad samt Meysams uttalade önskan att komma med i deras gäng.

De tilltalade har lämnat en del uppgifter om vad som hände i kulverten och vem som tände eld, men eftersom hovrätten säger att den bedömer de tilltalades uppgifter med stor försiktighet har jag valt att inte återge allt i deras ofta motsägelsefulla berättelser. Det finns vissa uppgifter som hovrätten har satt tilltro till och dem återger jag.

Meysam uppger att Shoresh hittade en dunk i kulverten. Dunken hade en symbol om att innehållet var brandfarligt. Meysam uppger att han trodde att de skulle tända eld på en bokhylla som fanns i kulverten. Även om Meysam vid polisförhör har lämnat något olika uppgifter om dunkens utseende är uppgifterna till nackdel för honom själv, eftersom han inte försökte stoppa Shoresh eller gå därifrån. Därför kan man sätta tilltro till dem.

Shoresh har uppgett att det var först i trapphuset som han eller möjligen någon annan sa att de skulle tända eld. Det är dock inte troligt att det var en impulshandling att anlägga elden med tanke på uppgiften om dunken och Shoresh tidigare uttalanden om att sätta igång brandlarmet.

Detta ger hovrätten anledning att dra slutsatsen att Shoresh, Hosein, Mohammad och Meysam gick in i kulverten på nytt för att anlägga en eld i nära anslutning till festlokalen. Hovrätten anser att de gemensamt hade kommit överens om att förstöra festen genom att anlägga eld. Det saknar då enligt hovrätten betydelse att det inte går att fastställa vem det var som rev papper eller tände eld i trapphuset. Elden anlades i nära anslutning till en stor mängd stolar av trä som förvarades i trapphuset. Hovrätten anser att de fyra måste ha insett att det fanns en risk för att branden skulle sprida sig till festlokalen och att den skulle kunna komma att innebära fara för många människor och för omfattande förstörelse av annans egendom. Därför döms de alla för grov mordbrand.

5.3.1.1 Avsaknaden av individuella bedömningar

Det finns ingen diskussion om eventuellt uppsåt i domen. Vad som är viktigare är dock att det inte heller finns någon diskussion om personligt uppsåt. Hovrätten förutsätter att de tidigare uttalandena om att sätta igång brandlarmet hade tagits så allvarligt av samtliga deltagande att de visste att de återvände till kulverten och trapphuset för att anlägga en eld. Det finns ingen diskussion om att någon av dem gick in för att ta sig in på discot igen. Det tycker jag är anmärkningsvärt. En diskussion som avfärdar möjligheten av ett oskyldigt uppsåt har tydligen inte ansetts vara nödvändig, kanske för att uppsåtet genom de tilltalades handlande framstår som så uppenbart för hovrätten. Men det är i så fall en brist i hovrättens opartiskhet.

Det uppsåt jag tycker att det finns mest anledning att ifrågasätta är Meysams. Han var inte med i de andra killarnas starka sammanhållning men ville gärna bli det. Han var rädd för Shoresh. Det är troligt att han kände ett starkt gruppsytryck att följa med in igen i kulverten. Om det finns tvivel om hans uppsåt är det inte något som hovrätten visar öppet.

6 Avslutande synpunkter

Varje medverkande skall bedömas efter det uppsåt eller den oaktsamhet som kan läggas honom till last. Det måste ske en uppsåtsbedömning för varje gärningsman, personligt uppsåt är nödvändigt för att kunna bindas till ett brott och konstruktionen med medgärningsmannaskap är inte tänkt att ändra på det. I de rättsfall som har studerats är uppsåtsfrågan hastigt avklarad. Bedömningen följer ett mönster där den person som anses som medgärningsman sägs måste ha haft kunskap om att den brottsliga gärningen skulle kunna komma att utföras. När den sedan utförs av hans kamrater tar han inte avstånd från den utan förhåller sig tämligen inaktiv. I flera fall har han inte tagit avstånd från eller solidariserat sig med gärningen på annat sätt än genom sin närvaro. Hans passivitet tolkas av rätten som ett tyst stöd för huvudgärningsmannen utan diskussion om att passiviteten kanske innebär ett försiktigt avståndstagande, kanske också en rädsla för att göra något annat. Det verkar finnas en presumtion att uppsåt finns, den misstänkte är alltså skyldig till dess motsatsen bevisats.

I domarna diskuteras inte hur gruptryck kan få en person att göra saker som han annars inte skulle göra. Det kanske är så att frågan om gruptryck inte har så stor betydelse för uppsåtsfrågan, men den borde ha någon slags betydelse och den borde diskuteras. Uppsåtet till ett brott är mycket viktigt och borde ges lika stor uppmärksamhet som de faktiska omständigheterna. Uppsåtet är hastigt avklarat vilket det inte borde vara.

Jag kan förstå de praktiska skälen till att göra på det sättet. Lindomeproblematiken finns säkert närvarande i domarnas tankar, även om de fall jag har refererat inte har en situation liknande den i Lindome. Det skall inte vara möjligt att gå fri från ett brott bara för att det inte går att

avgöra vem av de närvarande som gjorde vad. Men i den förenklingen kan de som var närvarande och passiva, särskilt de som är passivt avståndstagande men närvarar på grund av exempelvis gruppsyck, komma att hållas ansvariga för ett brott de inte har uppsåt till. Det är inte acceptabelt.

Bilaga A

Förberedelse till brott m.m. Prop. 2000/01:85

23 kap. 4 §

Ansvar som i denna balk är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd. Detsamma skall gälla beträffande i annan lag eller författning straffbelagd gärning, för vilken fängelse är föreskrivet. Den som medverkar till brott genom att främja en straffbelagd gärning, för vilken fängelse är föreskrivet, döms för anstiftan till brottet, om han har förmått annan till utförandet, eller annars för medhjälp därtill. Kan ansvar ådömas även vid oaktsamhet, gäller det också för den som medverkar. Den som inte är att anse som gärningsman döms, om han har förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet och annars för medhjälp till det. Varje medverkande bedöms efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Ansvar som är föreskrivet för gärning av syssloman, gäldenär eller annan i särskild ställning skall ådömas även den som tillsammans med honom medverkat till gärningen. I ringa fall skall inte dömas till ansvar. Straff för medverkan till brott skall bestämmas högst till vad som gäller för brott i gärningsmannaskap. Vad som sägs i denna paragraf skall inte gälla, om något annat följer av vad för särskilda fall är föreskrivet.

6. Käll- och Litteraturförteckning

6.1 Litteratur

- Holmqvist, Lena   Kommentar till Brottsbalken II, 7:e uppl.,
Nordstedts Juridik, Göteborg 2000
- Beckman, Nils m.fl.   Kommentar till Brottsbalken II, 6:e uppl.,
Norstedts Blå Bibliotek, Göteborg 1994
- Greve, Vagn   Det strafferetlige ansvar, Jurist- og
Ökonomforbundets Forlag, Danmark 1999
- Frände, Dan   Allmän straffrätt, Institutionen för straff- och
processrätt, Helsingfors 1994
- Jareborg, Nils   Allmän kriminalrätt, Iustus förlag, Uppsala 2001
- Jareborg, Nils   Straffrättens ansvarslära, Iustus förlag, Uppsala
1994
- Strahl, Ivar   Straffrättens allmänna del, Juridiska Föreningen,
Uppsala 1969
- Madeleine Löfmarck
Susanne Wennberg   Straffansvar, Juristförlaget, Stockholm 1997
- Modéer, Kjell Åke   Historiska rättskällor, Nerenius & Santérus
Förlag, Stockholm 1997

6.2 Offentligt tryck

SOU 1944:69   Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten.

SOU 1996:185   Straffansvarets gränser. Betänkande av Straffansvarsutredningen

6.3 Artiklar

Herlitz, Carl Erik   Delaktighet i brott i ljuset av NJA 1992 s. 474 – en förvirrad del av straffrätten? JT 1996/97 s. 277-305

6.4 Övriga källor

BRÅ-rapport   Metodfrågor 1995:1, Rapport från riksåklagarens arbetsgrupp om grova våldsbrott. Norstedts tryckeri AB, Stockholm 1995

Rättsfallsförteckning

NJA 1984 s 922

NJA 1986 s. 802

NJA 1992 s. 474

RH 1988:81